

RĪGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS AKADĒMIJA

Pedagoģijas fakultāte

SOLVITA RUŠMANE

**VECĀKĀ PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRNU DOMĀŠANAS
VEICINĀŠANA VĀRDISKAJĀS SPĒLĒS**

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

Lektore

Mg.Paed.

Antra Randoha

Akadēmiskais
amats

Grāds

Vārds, uzvārds

Paraksts

Jēkabpils

2011

SATURS

Ievads.....	3
1. Domāšanas teorētiskais pamatojums.....	5
1.1. Domāšanas jēdziena raksturojums teorētiskajās atziņās.....	5
1.2. Domāšanas attīstība, nozīme pirmsskolā.....	7
1.3. 5 – 6 gadu vecu bērnu attīstības likumsakarību raksturojums temata skatījumā....	12
2. Rotaļu un vārdisko rotaļspēļu loma sekmīgai bērnu attīstībai.....	22
2.1. Rotaļas un spēles vecākā pirmsskolas vecuma bērniem.....	22
2.2. Vārdisko rotaļspēļu nozīme vecākā pirmsskolas vecuma bērnu domāšanas attīstībai.....	26
3. Domāšanas attīstības veicināšana vārdiskajās rotaļspēlēs.....	29
3.1. Pētījuma metodoloģiskais raksturojums.....	29
3.2. Bērnu raksturojums temata ietvaros.....	31
3.3. Pētījuma norises apraksts un analīze.....	33
3.4. Ieteikumi pirmsskolas pedagogiem vārdisko rotaļspēļu organizēšanai grupā	42
Literatūras saraksts.....	44
Pielikums.	

IEVADS

Pirmskolas vecumā bērns attīstās fiziski, pilnveidojas viņa psihiskie procesi un attīstās prāta darbība. Radot bērnam labvēlīgus audzināšanas un mācīšanās apstākļus, plašas praktiskās darbošanās iespējas, kā arī ievērojot bērnu attīstības individuālās īpatnības, sekmīgāk pilnveidojas prāts, domāšanas spējas, kas ir pamatā sekmīgai bērnu sagatavošanai skolas gaitām.

Prāts, domāšana ir sarežģīts psihiskās attīstības process, kurš ietver valodas apguvi, izziņas intereses veidošanu, dažādu iemaņu un prasmju apguvi, kas palīdz sekmīgi iepazīt apkārtējo pasauli.

Domāšana ir apziņas virziens uz priekšmetu nolūkā to izteikt prāta spriedumā (.Students, 1998, 15)

Pamati domāšanas prasmēm jāsekmē jau dzīves sākumā, jo spēja brīvi spriest rodas bērībā, kad bērns veidojas kā domājoša persona, identitāte, sava „Es” apzināšanās. Vecākā pirmskolas vecumā kā viens no bērna domāšanas attīstības līdzekļiem ir rotaļspēle, kas tieši un netieši sekmē domāšanas attīstību, risinot dažādas situācijas. Organizējot vārdiskās rotaļspēles, bērni vingrinās izmantot jau iegūtās zināšanas – vispārināt, risināt uzdevumus „galvā”, attīstot valodu, kā arī veidot labvēlīgas savstarpējas attiecības.

Šīs rotaļspēles piemērotas vecākajam pirmskolas vecumam, jo tās prasa ātru reakciju, attapību, samērā plašas zināšanas. Vārdiskās rotaļspēles parasti vada bez uzskates un, piemēram, kā palīgmateriālu izmantojot bumbu.

Bērnu iepazīstināšana ar dabu nenozīmē tikai sniegt zināšanas, bet iemācīt šīs zināšanas izmantot daudzveidīgās darbībās. Mācīšana ir attīstoša tad, ja tā dod iespēju bērnam atklāt, radīt, spriest un diskutēt. Jo interesantāka darbība, jo emocionālāk tā iedarbojas uz bērnu, panākot pozitīvu rezultātu. Lai sekmētu bērnu intelektuālo attīstību, domāšanu, var daudzveidīgi izmantot rotaļspēles, rotaļu paņēmienus un vingrinājumus, piedāvājot katram vecumposmam atbilstošus intelektuālus uzdevumus.

Cik nozīmīga loma vārdu spēlēm, lai bērnos sekmīgi attīstītu domāšanas operācijas, uzsver R.Fišers: „Jo vairāk rosinām un pārbaudām prāta spējas, jo labāk prāts apstrādā informāciju. Jo vairāk ideju bērnam rodas spēlēs un neformālās situācijās, jo veiklāk viņš varēs atrast risinājumus reālām un svarīgām dzīves problēmām”. (Fišers, 1990, 63)

Tādējādi intereses pēc, autore izvēlējās sava darba tēmu - „Vecākā pirmskolas vecuma bērnu domāšanas veicināšana vārdiskajās rotaļspēlēs”.

Pētījuma objekts: Vārdisko rotaļspēļu darbība pedagoģiskajā procesā.

Pētījuma priekšmets: Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu domāšanas attīstība rotaļu darbībā.

Pētījuma hipotēze: Bērnu domāšana patstāvīgi veidojas un tiek veicināta, ja bērnu pirmsskolas vecuma iestādēs audzināšanas procesā pielieto vārdiskās rotaļas.

Darba **mērķis** ir teorētiski analizēt un praktiski izpētīt vecākā vecuma bērnu domāšanas attīstību un tās pilnveides iespējas vārdiskajās rotaļspēlēs.

Mērķa sasniegšanai noteikti šādi **uzdevumi**:

- 1) pamatojoties uz literatūru, raksturot domāšanas un vārdisko rotaļspēļu jēdzienu un to nozīmi, kā arī teorētiski analizēt bērna domāšanas attīstības īpatnības dažādu autoru skatījumā, tās saiknes ar bērna attīstību veselumā;
- 2) pamatot vārdiskās rotaļspēles iespējas bērna domāšanas sekmēšanā un galvenos priekšnosacījumus to vadībā un izpētīt, aprakstīt konkrētās vārdiskās rotaļas, ievērojot to struktūras elementus
- 3) veicot patstāvīgu pētījumu ar vārdiskajām rotaļspēlēm pirmsskolas vecākajiem bērniem, noskaidrot un izvērtēt šo rotaļspēļu reālo ietekmi uz bērnu domāšanu un izdarīt secinājumus.
- 4) izstrādāt ieteikumus pirmsskolas pedagogiem par vārdisko rotaļspēļu izmantošanu pedagoģiskajā procesā.

Darbā izmantotās **pētījuma metodes**:

Teorētiskā metode - monogrāfiskā jeb aprakstošā (literatūras analīze),

Empīriskā metode – pedagoģiskais novērojums , anketēšana .

Pētījuma bāze: pētījumā piedalās „x” pamatskolas vecākā pirmsskolas vecuma bērnu grupa „Bitītes”, 10 bērni.

Darbā izmantoti: teorētiskā literatūra par vārdiskajām rotaļspēlēm, publikācijas, preses relīzes un interneta avoti, kas saistīti ar vārdiskajām rotaļspēlēm un vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstību un domāšanu.

1. DOMĀŠANAS TEORĒTISKAIS PAMATOJUMS

1.1. Domāšanas jēdziena raksturojums teorētiskajās atziņās

Prāts ir cilvēka varenākā daba.

(A.Toms)

Cilvēka zināšanas par domāšanu ir nākušas, pateicoties tādām zinātnēm kā – filozofija un psiholoģija.

Par domāšanu kā tādu, cilvēkus jau nodarbināja antīkajā pasaulē, no kurienes arī radās filozofija, no kurienes arī attīstījās, radās tāda zinātne kā filozofija.

Vārds „filozofija” ir sengrieķu izcelsmes un tulkojumā nozīmē „gudrības mīlestība”, raksta M. un R. Kūļi grāmatā „Filozofija”. Kā pirmie sāka spriest par domu, domāšanu, tās jēgu bija pirmie filozofi – Sokrāts, Platons, Aristotelis. Senie filozofi savos darbos ir runājuši par to, ka psihe ir prāta mājoklis un ka izglītības ideāls ir prāta spēju attīstīšana, uzsver R. Fišers grāmatā „Mācīsim bērnu domāt”.

Domāšana kā tāda tiek uzskatīta par pašu neapšaubāmāko, īstenībā esošu. Šeit galvenais ir runa nevis par to, ko cilvēks domā, kāds ir domāšanas saturs, bet svarīgi ir, ja cilvēks, tātad viņš saprot, ka domā un tātad arī eksistē kā domājoša būtne.

17.gs. filozofs Dekarta uzsver domāšanas lielo nozīmi cilvēkā, jo, lai sevi apzinātu, kā neatkarīgu būtni visu izsaka Dekarta tēze: ”Domāju, tātad esmu.” (Kūļi, 1998, 267) Šeit pat Dekarts uzskata, ka cilvēka galvenais nolūks ir sakārtot savas domas un būvēt tās uz tā pamata, kas pieder pašam cilvēkam, bet nevis kādam citam. Viņš māca to, ka cilvēkam jādomā pašam. Cilvēki kļūdās domādami, ka šis process – domāt – attīstās pats par sevi un ir tik vienkārši.

Domāšana ir piepūle un prasa garīgu spēku, stāvoklis, kas jārada, jo tas nenorit pašplūsmā, uzskata Dekarts.

Cik svarīgi un nozīmīgi izkopt, izprast domāšanas nozīmi cilvēka dzīvē var atrast arī Paskāla skatījumā: „Mūsu vērtība ir nevis telpas apgūvē, bet gan spējā saprātīgi domāt. Es nekļūstu bagātāks, sagrabjot nezin cik zemes, tāpēc, ka ar telpas palīdzību visums mani aptver un aprij, bet ar domas palīdzību Es aptveru visumu.” (Kūļi, 1998, 280)

Grāmata „Filozofija” autori M. un R. Kūļi atzīst to, ka domāšana ir piepūle, kas prasa garīgu spēku, stāvoklis, kas jārada, jo tā nenorit pašplūsmā. Tātad no filozofu viedokļa izriet tas, ka filozofijā ir svarīgi pētīt kritisko domāšanu, analizējot, izskaidrojot argumentus un izmantojot loģiku, turpretī psiholoģijā galvenais ir pētīt psihes norišu mehānismus.

Domāšanas procesā cilvēks apkārtējo pasauli izzina vispārināti un netīši, raksta A. Vorobjovs grāmatā „Vispārīgā psiholoģija”. Autors uzsver to, ka vispārināts pasaules atspoguļojums ir nevis konkrēta priekšmeta atspoguļojums, bet gan priekšmetu grupas īpašību vispārināts atspoguļojums. (Vorobjovs, 2000, 96)

Pēc Vorobjova domām, ja mēs sakām vārdu „egle”, tad mūsos rodas šī koka visaptverošs tēls (stumbrs, skujujas), nevis kaut kāda konkrēta egle. Protams, šis zināšanas par egli cilvēkā ir veidojušās konkrētu koku, šajā gadījumā, egļu novērošanas rezultātā. Tādā gadījumā var izsecināt, ka domāšana ir saistīta ar juteklisko izziņu, uz ko arī norāda O. Nikiforovs, „ domāšana – tas ir pastiprināts un vispārināts realitātes izzināšanas process.” (Nikiforovs, 2007, 169)

Vispārināšanas funkcijas ir iespējamās ar jutekliskās izziņas un galvenais ar runas palīdzību, uzsver A. Vorobjovs. Viņš savos pētījumos par domāšanas procesu, kā vienu no galvenajiem šī procesa attīstītājiem uzsver valodu, runu. Domu nevar izteikt, ja viennozīmīgi nav attīstīta runa, valoda, uz ko norāda A. Vorobjovs, Ļ. Vigotskis.

Līdz ar runas rašanos cilvēkam radās iespēja atspoguļot pasauli, kur runa šajā pasaules izzināšanas procesā uz maņu orgāniem iedarbojas netieši, runa ir kā starpnieks, saka grāmatas „Vispārīgā psiholoģija” autors A. Vorobjovs. (Vorobjovs, 2000, 96)

Par vārda nozīmi domāšanas un runas vienotībā, savu viedokli pauž arī Ļ. Vigotskis, jo „vārds, tā nozīme psiholoģiskajā aspektā nav nekas cits kā vispārinājums jeb jēdziens, ikviens jēdziena veidojums ir visspecifiskākais, visīstākais, visneapšaubāmākais domāšanas akts.” (Vigotskis, 2002, 307)

Psiholoģijā domāšana ir viens no sarežģītākajiem psihiskajiem procesiem.

Tālāk attēlotajā tabulā autore apkopojusi jēdziena „domāšana” skaidrojumu no dažādu autoru skatījuma (sk. 1. tabulu).

1. tabula. Jēdziena „domāšana” skaidrojumi

(apkopoja un sastādīja autore pēc J.A. Studenta, A. Vorobjova, R. Fišera, Ļ. Vigotska teorijas)

J.A. Students	A. Vorobjovs	R. Fišers	Ļ. Vigotskis
Domāšana ir apziņas virziens uz priekšmetu, objektu nolūkā to izteikt prāta spriedumā.	Domāšana – vispārināts pasaules atspoguļojums, t.i. priekšmetu un lietu īpašību vispārināts atspoguļojums.	Domāšana ir cilvēka psihe darbība, kas palīdz formulēt vai risināt problēmas, pieņemt lēmumu vai tiekties pēc izpratnes.	Domāšana ir runa ir galvenā iespēja izprast cilvēka apziņas iedabu.

Analizējot šo autoru atziņas par domāšanu secinu, ka ar domāšanas palīdzību cilvēks atklāj un iepazīst apkārtējo lietu pasauli, izprast šo lietu un parādību likumsakarības. Kā kopīgu atziņu par domāšanu, tās nozīmi cilvēka attīstībā tiek uzsvērts tas, ka caur to tiek sekmēta prāta attīstība. Atšķirībā no citiem minētajiem autoriem, L. Vigotskis īpaši akcentē valodas, vārda saistību ar domāšanu, jo vārds ir īstenības vispārināts atspoguļojums.

No tā izriet, ka domāšanas process ir saistīts ar visiem cilvēka psihiskajiem procesiem, kurā ar valodas, vārda palīdzību izzinātā pasaule tiek izteikta patiesā, loģiskā spriedumā.

Visiem cilvēkiem, kuru attīstība norit normāli, piemīt spēja domāt.

Domāšana – psihisks cilvēka izziņas darbības process, kuru raksturo īstenības vispārināts (abstrahēts) un pastarpināts atspoguļojums. Parasti ar domāšanu saprot kopsakarību noskaidrošanu starp lietām – materiāliem un ideāliem (garīgiem) priekšmetiem un parādībām. Domāšanas operācijas ir analīze, sintēze un salīdzināšana, vispārināšana u.c. Bērna domāšana attīstās darbībā ar priekšmetiem un saskarsmē ar cilvēkiem. (Pedagoģisko terminu skaidrojošā vārdnīca; 2000,41)

Šeit pat var izlasīt arī domas, kā domas virzītājas skaidrojumu.

Doma – domāšanas kā galvas smadzeņu darbības produkts, kas atspoguļo cilvēka juteklisko, teorētiski apkopujošo un pārjuteklisko pieredzi. Doma orientēta uz sakaru, saistības, saišu atklāšanu. Domā ir ietvertas attiecības starp faktiem pēc pazīmēm „atšķirīgais – līdzīgais”, „cēlonis – sekas”, „īstenais – iespējamais”. Runā domas saturu izsaka teikumos.

Psihologijā domāšana ir viens no psihiskās attīstības procesiem. Tā kā nevar izdalīt kādu vienu psihisko procesu kā galveno, tad var teikt, ka domāšana ir saistīta ar visiem psihiskās attīstības procesiem: uztveri, iztēli, atmiņu, uzmanību. Šie visi procesi ir saistīti savā starpā un domāšana iesaistās ikvienā psihiķes procesā, kas palīdz formulēt vai risināt problēmu, pieņemt lēmumu vai tiekties pēc izpratnes, uzsver R. Fišers. (Fišers, 1990, 18)

1.2. Domāšanas attīstība, nozīme pirmsskolā

Par domāšanas nozīmīgo lomu intelekta attīstībā raksta arī Latvijas pedagogs J.A. Students. Kā galveno viņš domāšanas procesā akcentē to, ka: „domāšana ir apziņas virziens uz priekšmetu, objektu nolūkā to izteikt prāta spriedumā”. (Students, 1998, 155). Tostarp prāta spriedumam ir jāsaturs patiesība par izteiktā priekšmeta patiesību, objektīvo saturu, lai par šo objektu var iegūt pamatotu atziņu. „Patiesības atklāšana ir ne vien domāšanas, bet arī dzīves mērķis.” (Students, 1998, 155) No tā izriet, ka domāšana nevar sekmīgi attīstīties, ja

netiek izvirzīts mērķis. Šajā darbā par bērnu domāšanas attīstību arī bērnam, sekmējot viņa domāšanu, tiek virzīta bērna griba, izzinot apkārtējo vidi, lietas.

Pilnībā var piekrist Adlera viedoklim par to, ka "mēs nespējam domāt, just, vēlēties, darboties, ja neesam sev izvirzījuši mērķi". (Адлер, 1995) Lai izvirzītais mērķis realizētos, domāšanas procesam ir jābūt saistītam ar sajūtām, uztveri, uzmanību un atmiņu.

Tomēr atšķirībā no sajūtu procesiem, domāšanā atspoguļojas priekšmetu un parādību īstenība to būtiskajās pazīmēs, attiecībās uz sakarībām. Caur uztveri var izzināt atsevišķu priekšmetu, objektu galvenās un netīšās pazīmes kopumā, tostarp domāšanas procesā izdalot galveno, svarīgo lietu parādībās. Cilvēks iedziļinās lietu sakarībās, iepazīstot daudzveidību starp lietām un parādībām, to likumsakarības.

Interesanti atzīmēt, ka arī mūsdienu valodnieki, pētot Brazīlijas mūžamežos dzīvojošās Pirahu cilts indiāņu valodu, kurā, kurā nav skaitļa vārdu un šī cilts neprot rēķināt, skaitīt, nonāca pie secinājuma, ka šo skaitļa vārdu neesamība deva nesekmīgus rezultātus iemācīt Pirahu cilti rēķināt. Tas būtiski pārlicināja mūsdienu pētniekus, ka tieši valoda lielā mērā veido mūsu domāšanu daudz vairāk nekā domāšana veido valodu. („Ilustrētā zinātne”, februāris, 2009, (39), 49)

Psiholoģijā domāšanai izšķir 4 operācijas.

1) Analīze – domās veikta priekšmetu un parādību sadalīšana daļās.

2) Sintēze – analīzes gaitā iegūto priekšmetu daļu vai īpašību savienošana. Analīze un sintēze ir savstarpēji saistītas, kuru kopīgās darbības rezultātā iegūst dziļāku priekšstatu par lietām vai parādībām.

3) Abstrahēšana – tā ir visu priekšmetu, parādību apvienošana pēc to kopīgām, būtiskām pazīmēm. Tā kā katram priekšmetam vai parādībai ir daudz dažādu īpašību, tādēļ, lai labāk orientētos apkārtnes lietās, svarīgi ir atšķirt lietu un parādību būtiskās īpašības.

4) Vispārināšana – visu priekšmetu vai parādību apvienošanās, balstoties uz to būtiskajām kopīgajām īpašībām, kuras rezultātā veidojas zināšanas par dabas un sabiedrības vispārējām likumsakarībām. (Vorobjovs, 1996, 98)

Atsaucoties uz A. Vorobjova domāšanas procesa analīzi, autors uzskata, ka, lai atsevišķas domāšanas operācijas apvienotos procesā, jārod ir problēmsituācijas, kuru pamatā ir trīs nosacījumi:

- 1) jauna, agrāk nepazīstama fakta vai parādības rašanās;
- 2) veidu nenoteiktība šo faktu vai parādību izzināšanā;
- 3) cilvēka vēlēšanās un tieksme uzzināt jauno.

Autors uzskata, ka kāda viena nosacījuma trūkums, dara neiespējamu domāšanas procesu.

Analīzes, sintēzes, abstrahēšanas un vispārināšanas rezultātā veidojas jēdziens.

Psiholoģijā izšķir 2 jēdzienu veidus:

- 1) sadzīvē jeb ikdienā lietojamus jēdzienus;
- 2) zinātniskais jēdziens. (Vorobjovs, 1996, 98)

Sadzīves jēdzienus cilvēks gūst praktiskās pieredzes procesā, kur sajūtu un uztveres rezultātā, iepazīst apkārtējās vides lietu īpašības.

Turpretī zinātniskais jēdziens balstās uz dziļāku priekšmetu īpašību un pazīmju atspoguļošanu. Šis zinātniskais jēdziens veidojas ar domāšanas palīdzību, kuras rezultātā attīstās cilvēka domāšana. Arī Ļ. Vigotskis pierāda to, ka „runas jēdzieniskā nobriešana bērna domāšanas un runas attīstībā ir galvenais un izšķirošais process. Jēdziens ir gatavs tad, kad ir gatavs vārds.” (Vigotskis, 2002, 304) Šī pētījuma autors vēlreiz uzsver valodas, runas izšķirošo lomu domāšanas attīstībā.

Apskatot tālāk domāšanas procesu nonākam pie sprieduma, kurš veidojas apstiprinot vai noliedzot sakarības starp priekšmetu vai parādību būtiskajām īpašībām. Spriedumi var būt gan patiesi, gan nepatiesi.

Cik katrs spriedums ir patiesi, ir atkarīgs no prakses, no iegūtajām zināšanām, kuras beigu beigās noved pie slēdziena. Var teikt, ka slēdziens veidojas uz jaunas domas rašanās pamata.

Novērojot kāda konkrēta cilvēka slēdziena rašanās procesu, var pilnīgāk spriest par šī cilvēka domāšanas briedumu, raksta A. Vorobjovs. Tālāk autora skatījumā uz slēdziena veidošanas ceļu, izšķir induktīvo un deduktīvo slēdzienu.

Induktīvais slēdziens balstās uz atsevišķu faktu, notikumu un raksturojuma pamata izveidoto slēdzienu. Piemēram, krāsainie metāli, bet ar atšķirīgām īpašībām.

Turpretī deduktīvais ceļš paredz atsevišķu notikumu, faktu atpazīšanu no vispārīgā uz atsevišķo. Piemēram, visi ir metāli, bet ir gan krāsainie, gan smagie. Tātad uz pirmā induktīvā slēdziena veidojas deduktīvais slēdziens.

Abu šo slēdzienu apzināšana sekmē priekšmetu un parādību būtības pilnīgāku atklāšanas procesu. Novērojot cilvēku slēdzienu tapšanas procesu, var aptverošāk spriest par cilvēka domāšanas dziļumu, briedumu.

Domāšanas veidi kā psihisks process attīstās pakāpeniski. Tātad, domāšanas procesus atkarībā no tā, kādā līmenī tie notiek, iedala trīs veidos:

- 1) uzskatāmi darbīgajā,
- 2) uzskatāmi tēlainajā,
- 3) abstrakti teorētiskajā. (A. Vorobjovs, 1996, 98)

Uzskatāmi darbīgajā domāšanā pārsvarā analītiski sintētiskā darbība tiek veikta ar pašiem priekšmetiem. Tas nozīmē, ka darbojoties ar priekšmetiem, raisās domāšana. Tas ir pirmais cilvēka domāšanas veids, kas raksturīgs maziem bērniem, jo bērns pirms sāk runāt, jau darbojas ar priekšmetiem. Kā raksta A. Vorobjovs: „uzskatāmi darbīgās domāšanas veids ir dominējošais.”

Pētot Ž. Piažē bērnu intelektuālās attīstības teorijas, var noskaidrot, ka praktiskā domāšana rodas praktiskās darbības rezultātā ar priekšmetiem, un tas ir pirmais bērna domāšanas veids. Šis domāšanas veids norit bērna sensomotoriskajā stadijā. Pēc Piažē domām bērna intelekts, t.i. domāšana, sāk veidoties sensomotorajā stadijā, vēl sevi neuztverdams kā subjektu. (Piažē, 2002, 290)

„Praktiskās domāšanas tipam ir raksturīga operēšana ar priekšmetiem, lietu fiziska izmainīšana, nespēja loģiski spriest,” uzsver A. Ļubļinska. (Ļubļinska, 1979, 221)

Šajā praktiskās darbības rezultātā, kur bērns darbojoties ar priekšmetiem, gūst priekšstatu salīdzināt, analizēt un grupēt priekšmetus. Precizējot šo atziņu, A. Ļubļinska citē I. Sečenova domas, ka „domāšanas augstākās loģiskās formas pilnīgojas uz elementāro izziņas formu – bērnu praktisko darbības akta pamata.” (Ļubļinska, 1979, 223)

Gan A. Vorobjovs, gan Ž. Piažē uzsver domu, ka bērna intelekts, domāšana sāk attīstīties uzskatāmi darbīgās domāšanas procesā, mijiedarbībā ar sevis izzināšanu un ar apkārtējo lietu izzināšanas palīdzību.

Vēlāk, balstoties uz atmiņas priekšstatiem un uztveres tēliem, attīstās uzskatāmi tēlainā domāšana. Šis domāšanas veids sāk parādīties 5 – 7 gadu vecumā. A. Vorobjovs, atsaucoties uz Ž. Piažē pētījumiem, uzsver, ka 5 – 7 gadus vecu bērnu domāšana balstās uz tēliem, precīzāk, analītiski sintētiskā domāšana balstās uz uztveres tēliem. (Vorobjovs, 2000, 105) Piemēram, kas vairāk 1 kg vilnas vai 1 kg akmeņu.

Attīstoties spējai analizēt un spriest, neredzot pašu objektu, sāk veidoties abstrakti tēlainā domāšana. Šis domāšanas veids attīstās pakāpeniski un arī ir cieši saistīts ar runu.

Analizējot gan A. Vorobjova, gan Ž. Piažē par minētajiem domāšanas veidiem, jāsaprot, ka uzskatāmi darbīgā un uzskatāmi tēlainā domāšana ir cieši saistītas ar abstrakti tēlaino domāšanu, jo jebkurš domāšanas veids vairāk vai mazāk koncentrējas uz vispārinātiem, abstraktiem jēdzieniem, un var teikt, ka visu domāšanas procesu pamatā ir apkārtējās vides uzskatāmie un jutekliskie tēli. „Pasaules izveidošana turpinās visos domāšanas attīstības periodos,” precizē Ž. Piažē. (Piažē, 2000, 313)

Kaut arī domāšana ir pakļauta vispārīgām likumsakarībām, tomēr domāšanas procesam var būt individuālas īpatnības, kuras katram konkrētam cilvēkam izpaužas individuāli. Kā precizē A. Vorobjovs, ka ir daži cilvēki, kuri labāk analizē, citi – sintezē,

vispārīna. Vārdusakot vieniem vairāk dominē uzskatāmi darbīgā, uzskatāmi tēlainā, vai nu abstrakti teorētiskā jeb loģiskā domāšana, kura lielā mērā ir atkarīga gan no iedzimtajām nervu sistēmas īpatnībām, gan arī no audzināšanas un mācību apstākļiem. Pēc šīm domāšanas īpatnībām var spriest par domāšanas plašumu, dziļumu, patstāvību, ātrumu.

Trūkumus Ž. Piažē raksturojumā par bērnu domāšanas attīstības virzienu izsaka Ļ. Vigotskis. Autors kritiski aplūko jautājumu par bērnu egocentrisko runu, kurā kā galvenajai iezīmei jābūt bērna praktiskajai darbībai.

„Bērna domāšanas socializāciju Ž. Piažē aplūko atrauti no prakses, atrauti no īstenības, uzskatot to vienīgi par dvēseļu sazināšanos, kuras rezultātā attīstās domas.” (Vigotskis, 2002, 73) Vigotskaprāt Ž. Piažē domāšanu uzskata par darbību, kura ir atrauta no īstenības, bet galvenais domāšanā ir izzināt patiesumu, īstenību: „galvenā domāšanas funkcija ir īstenības izzināšana un atspoguļošana, tad šī domāšana, kas aplūkota ārpus īstenības, kļūst par fantomu kustību, par nedzīvu, murgainu figūru parādi, ēnu rotaļu, nevis reālu, saturīgu bērna domāšanu.” (Vigotskis, 2002, 74)

Svarīgu lomu bērnu domāšanas attīstībā ieņem arī tas fakts, kādā vidē un apstākļos bērns dzīvo, no kurienes Vigotskis izsaka savas tēzes, ka Piažē bērnus ir pētījis konkrētā un noteiktā sociālajā vidē, kaut gan to citējot Vigotski, atzīst arī Ž. Piažē, rakstot, ka: „kad stādā tā, kā nācās strādāt man, - tikai vienā sociālajā vidē, tādā, kāda ir sociālā vide Ženēvā, tad nav iespējams precīzi noteikt individuālā un sociālā lomu bērnu domāšanā. Lai to panāktu, bērni ir jāpēta visdažādākajā un pēc iespējas atšķirīgākā sociālajā vidē.” (Vigotskis, 2002, 77)

Ļ. Vigotskis atklāj faktus, ka valodas un runas attīstība ir svarīga iezīme bērnu domāšanas attīstībai.

„Domāšana ir atkarīga no runas, no domāšanas līdzekļiem un no bērna sociālās un kultūras pieredzes. Iekšējās runas attīstība galvenokārt tiek ietekmēta no ārienes, bērna loģikas attīstība ir viņa socializētās runas tieša funkcija. Bērna domāšana – attīstās atkarībā no tā, kā bērns ir apguvis domāšanas sociālos līdzekļus, t.i., atkarībā no runas.” (Vigotskis, 2002, 118)

1.3. 5 - 6 gadus vecu bērnu attīstības likumsakarību raksturojums temata skatījumā

„Individualitāte – cilvēks ar savām neatkārtojamajām psihofizioloģiskajām īpatnībām, gēnu formulu, CNS tipu, matu, ādas krāsu, raksturu utt.” (Svence, 1999, 40)

20.gs. psihologi (A. Maslovs, K. Rodžers, R. Bernss u.c.) ir izpētījuši, ka cilvēks, bērns nepiedzimst „kā balta lapa”, bet ar tikai sev raksturīgu iekšējo būtību, ar savu „Es”, kas prot novērtēt apkārt esošo.

„Cilvēks apzinās savu „Es” un spēj to atpazīt, attiecināt katrā savas dzīves mirklī, tad cilvēks var izdarīt izvēli un piemērojoties apkārtējai videi ar savām personiskajām iezīmēm nosaka savu personības vienreizīgumu. (Svence, 1999, 12) Tā par cilvēku, bērnu kā unikālu personību raksta G. Svence.

Pētot cilvēka personības attīstību, tā attīstās mijdarbībā gan psihiski, gan garīgi, gan arī emocionāli. Un, jo vecāks kļūst bērns, jo individuālākas kļūst viņa personības īpatnības, atšķirīgas no citiem. (Svence, 1999, 13)

Apskatot bērna individuālās īpatnības jāņem vērā gan iedzimtība, gan vide, kurā bērns aug un attīstās. R. Fišers grāmatā „Mācīsim bērniem domāt citē krievu psihologu Vigotski, ka bērnu domāšana būtībā attīstās sociālās pieredzes ceļā, ka visi psihiskie procesi ir sociālās un kultūras vides mijiedarbības rezultāts. (Fišers, 2005, 21) Arī Vigotskis uzsver, ka galvenais un noteicošais fakts – domāšana atkarīga no bērnu sociālās un kultūras pieredzes. (Vigotskis, 2002, 118)

5 – 6 gadu vecums bērniem ir ļoti svarīgs attīstības posms. Šajā vecumā turpinās atsevišķu orgānu un sistēmu attīstība, strauji aktivizējas runa, paplašinās valodas, runas aktivizēšanās. Sāk veidoties iekšējās runas shēmas, domāšanas operācijas, spēja salīdzināt, ievērojot atšķirīgo un līdzīgo. Sākas bērna pilnveidošanās uzskatāmi tēlainās domāšanas un verbāli abstraktās domāšanas sākumiem. Sākas intensīva bērna sagatavošana skolas gaitām. Tā kā intensīvi sāk attīstīties abstraktā domāšana, svarīgi ir veltīt ne tikai uzmanību runas sekmēšanai, bet arī visiem pārējiem psihiskajiem procesiem, it īpaši atmiņai, jo sākotnēji viss mācīšanās process sākas ar zināšanu iegūšanu un iegaumēšanu. (Golubina, 2007, 119, 121)

G. Svence analizējot vairāku psihologu vērtējumus, (Piažē, D.Eļkoņinu, E. Eriksonu), kuri kā galveno psihes attīstībā izdala kādu no kritērijiem raksta, lai bērnam veidotos kopveselums, ir jāpievērš uzmanība visiem psihiskās attīstības kritērijiem. Nevar vienu attīstīt vairāk, otru nē. G. Svence atsaucas uz Maslova piramīdu, kurā nepieciešams apmierināt noteikta līmeņa prasības, vajadzības, tad tikai var pāriet uz nākošo līmeni. Šajā

gadījumā tuvāk jāapskata 5 – 6 gadus vecu bērnu intelektuālā jeb kognitīvā attīstība, kuras ietvaros runā par šo bērnu domāšanu, tās īpatnībām, attīstot un pilnveidojot bērnu intelektuālās spējas.

Ž.Piažē 5 – 6 gadus vecus bērnus iedalījis intelektuālās attīstības pirmsoperacionālajā stadijā, kurā bērnu vadošā darbība ir ar materiāliem objektiem, domāšana balstās uz priekšstatu un simbolu izmantošanu, darbojas bērnu egocentrisms.

Ļ.Vigotskis uzsvāru liek uz bērnu attīstības aktuālo un tuvāko zonu. Tātad pedagogam jāņem vērā konkrētajā vecumā bērnu zināšanas un organizējot savu pedagoģisko darbu pakāpeniski jānodrošina pāreja, nodrošinot pēctecību, kas ir svarīgi, lai sekmīgi attīstītu katru bērnu un neapturētu bērna dabīgo tieksmi visu izzināt. (Golubina, 2007, 83 – 87)

5 – 6 gadus vecu bērnu attīstības galvenās, dominējošās psihes funkcijas:

- D. Eļkoņins – vadošā darbība lomu sižetiskās rotaļas, vajadzība pēc novērtējuma.
- Ļ. Vigotskis – būt mīlētam, drošībā, pakāpeniski attīstās teorētiskā jeb abstraktā domāšana.
- Ž. Piažē – pirmsoperāciju stadija. Problēmu risināšanā, domāšanā lieto simbolus, centrēšanās uz vienu objektu, egocentrisms. (Puškarevs, 2001). „Ž. Piažē bērnu ir nodēvējis par individuālo pētnieku, kas pēta sevi un apkārtējo pasauli un tā rada savu domāšanas veidu, individuālās zināšanas un uztveres īpatnības, attieksmi pret lietām un cilvēkiem, no kā rodas motivācija darbībai.” (Svence, 1999, 32)
- G. Svence – raksturīga uzskatāmi konkrētā, tēlainā domāšana. (Svence, 1999, 84). G. Svence, analizējot bērnu psihisko procesu attīstību, piemin Ž. Piažē bērnu psihiskās darbības „iekšējo shēmu” veidošanos.

Tātad, nav vienādu divu individuālu pieredžu, bet nenoskaidrojot katra bērna individuālās attīstības īpatnības, grūti ir izprast bērna rīcību, kaut ko mācīt, veidot, ietekmēt.

„Šī pirmsskolas perioda psihiskā attīstība ir pamatā pārējo attīstības periodu rezultātiem.” (Svence, 1999, 72). Tātad no tā izriet, ka šis pirmsskolas vecums ir nepārprotami viennozīmīgs sekmīgai bērna personības attīstībai.

Kognitīvā attīstība ir ciešā saistībā ar intelektu, domāšanu, runas attīstību. Kognitīvajā attīstībā izziņas procesi attīstās darbības ar priekšmetiem, saskarsmē ar pieaugušajiem, savstarpēji bērniem, sadarbojoties ar saviem vienaudžiem; kā arī galvas smadzeņu šūnu nobriešana, uzsver G.Svence.

„Ž. Piažē kognitīvo attīstību saista ar intelektu, domāšanu, kas 4 – 7 gadu vecumā norisinās kā pāreja no atdarināšanas un refleksijas uz loģisko spriestspēju.” (Svence, 1999, 79).

„Vidējā vecuma, pirmsskolas vecuma bērniem (5 – 6g) uzdevuma un tā veikšanas veidu apjēgšana notiek pašā darbības procesā,” atzīst A. Ļubļinska, kurš pakāpeniski pāriet uz mērķtiecīgāku darbību. (Ļubļinska, 1979, 229).

Pakāpeniski, bērnam uzkrājot zināšanas, pieredzi, mainās arī domāšana, precizē A. Ļubļinska. Tātad praktiskās domāšanas darbība kļūst par verbālu, plānotu un kritisku domāšanu, tomēr sastopoties ar jauniem intelektiem šajā vecumā, bērns atkal var pielietot praktisko domāšanu to risināšanai, norāda A. Ļubļinska.

Šo pašu viedokli pauž Ž. Piažē, kurš kognitīvās psihes mehānismus iedala: operācijas, asimilācijas, akomodācijas un līdzsvara procesos. (Svence, 1999, 79).

Operācijas nozīmē, ka pirmsskolas vecuma bērni uzzinot, uztverot kaut ko jaunu, spēj salīdzināt to ar atmiņā esošo un pielīdzinot jauno līdzību jau zināmajam, var šo jauno informāciju pieņemt jeb asimilēt.

Akomodācija, šajā procesā bērns uzzinot jaunu jēdzienu, iegūst jaunas zināšanas, kuru rezultātā vecie priekšstati tiek nomainīti ar jauniem. Un beidzot, kad bērns ir pieņēmis un izpratis jauno, iestājas līdzsvars.

Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu kognitīvo attīstību Ž. Piažē ir iedalījis pirmsoperāciju stadijā, kurā kā galveno akcentu uzsver simbolu izmantošanu, to starpā arī vārdu kā simbolu, kura jēga tiek apgūta pakāpeniski. Šajā vecumposmā bērns domā, bet, kā uzsver Ž. Piažē, bērns līdz 6 gadu vecumam vēl neapgūst tās kognitīvās darbības, kuras tiek saistītas ar loģisko domāšanu. Tātad bērna domāšanai trūkst loģikas un šajā vecumposmā Ž. Piažē saskata un kā galveno uzsver bērna domāšanas egocentrismu, jo bērns vērtē no sava redzespunkta un nespēj iejusties cita lomā, raksta I. Puškarevs grāmatā „Attīstības psiholoģija”. Turpat autors raksta, ka Ž. Piažē 5 – 6 gadus vecus bērnus iedala intuīvajā periodā, kurā kā galvenā iezīme bērnu domāšanā ir akcentēta bērnu centrēšanās uz objekta kāda viena īpašību izcelšana (garums, augstums). (Puškarevs, 2001, 57 – 58).

Ž. Piažē teoriju par kognitīvo attīstību I. Puškarevs raksta, ka šis zinātnieks tiek kritizēts par to, ka viņš savu teoriju veidojis, izejot no negatīvā, it kā no mazu bērnu aprobežotības, kritizēts arī par veiktajiem uzdevumiem, ar kuru palīdzību Ž. Piažē izveidojis vecumposmu periodizāciju, jo šie uzdevumi neder visiem viena vecuma bērniem, jo katram ir individuālas atšķirības izziņas attīstības tempā. Tomēr atzīstama Ž. Piažē teorijas nozīme ir svarīga pedagogiem, kuri varētu izvēlēties bērnu vecumam atbilstošas mācīšanas metodes, līdzekļus. (Puškarevs, 2001, 59)

G. Svences grāmatā „Attīstības psiholoģija” uzsvērts, ka šajā 5 – 6 gadu vecumā bērniem sākas „kāpēcīšu” vecums, jo „bērnu domāšana ir saistīta ar cēloņu un seku sakarību atklāšanu starp lietām un to norisēm. (Svence, 1999, 83) Tālāk autore raksta, ka jebkura uzdevuma, problēmu atrisināšana notiek ar atmiņā sensori uzkrātās informācijas palīdzību.

Šajā vecumposmā attīstās vairāki domāšanas veidi: uzskatāmi konkrētā, uzskatāmi tēlainā, verbāli loģiskā domāšana.

Vecākā pirmsskolas vecuma bērniem vairāk attīstās uzskatāmi konkrētā, kā arī tēlainā domāšana, jo iztēle bērībā ir vislabāk attīstītais izziņas process. (Svence, 1999, 84) Ar iztēles palīdzību bērnam sāk veidoties abstraktās domāšanas process.

Ar iztēli un tēlaino domāšanu saistās arī fantazēšana. Tādēļ G. Svence uzsver, ka „bērni reizēm pat var neatšķirt fantāzijas no realitātes.” Tādēļ pieaugušajiem jābūt īpaši vērīgiem, lai saprastu vai bērns fantazē vai melo. (Svence, 1999, 84)

Šajā vecumposmā strauji pieaug vārdu krājums no 3000 – 4000 vārdiem. Tā kā domāšana ir cieši saistīta ar valodu, runu, tad līdz ar to, ka runa strauji attīstās, tad atsaucoties uz G. Svences rakstīto, egocentriskā runa pāriet uz dialogu, ar kuras palīdzību bērns mācās izprast citu cilvēku teikto.

Attīstās arī iekšējā runa, ar kuras palīdzību bērns domās pāriet uz plānošanu, ko darīs; no egocentriskās runas pāriet un iekšējo runu, ko arī atzinis ir Ļ. Vigotskis. No Ļ. Vigotska izriet, cik svarīga loma runai, vārdam ir domāšanas sekmīgam procesam. Svarīgi ir arī izprast vārda nozīmi, kas veido pamatu vārdiskajai domāšanai. „Vārds, kuram nav nozīmes, ir nevis vārds, bet tukša skaņa.” (Vigotskis, 2002, 307)

Vigotskis uzsver, cik svarīgi ir izprast vārdu no iekšpuses, jo izprasts vārds tālāk veido jēdzienu un no tā izriet, ka „vārda nozīmi var uzskatīt par domāšanas fenomenu.” Turpat: „Vārda nozīme ir vārdiskās domas vai apjēgtā vārda fenomens, tā ir vārda un domas vienotība.” (Vigotskis, 2002, 307)

Savos dziļajos pētījumos par vārda saistību ar domu, Ļ. Vigotskis nonāk pie slēdziena, ka domas saistība ar vārdu rodas attīstības procesā, un domāšana un runa paver iespēju izprast cilvēka apziņas dabu.

„Apziņa atspoguļojas vārdā kā saule mazā ūdens pilienā. Vārds ir saistīts ar apziņu, tāpat kā mazā pasaule ar lielo pasauli, kā dzīvā šūna ar organismu, kā atoms ar kosmosu. Vārds ir apziņas mazā pasaule. Apjēgtais vārds ir cilvēka apziņas mikrokosms.” (Vigotskis, 2002, 357)

Analizējot A. Ļubļinsku, kura bērnu domāšanu apskata grāmatā „Bērnu psiholoģija”, par pirmsskolas vecuma bērniem raksta, ka šajā vecumposmā vēl dominējošo vietu ieņem domāšana darbībā, un pakāpeniski var jau vērot izmaiņas domāšanas procesā.

„3 – 6 gadus vecs bērns piedalās dažādos darbības veidos, kas bagātina viņa zināšanas par priekšmetiem un to īpašībām.” Turpat autore raksta, ka „speciāli pirmsskolas vecuma bērnu pētījumi liecina, ka šajā vecumposmā mainās praktiskās darbības akta attiecības pret intelektuālo pārslēgšanos.” (Ļubļinska, 1979, 228)

Tomēr arī A. Ļubļinska uzsver, ka praktiskās domāšanas forma netiek pilnībā noliegta, bet tā it kā kļūst par rezervi un bērnam sastopoties ar jauniem intelektuāliem uzdevumiem šī praktiskā domāšanas forma tiek izmantota.

Arī A. Ļubļinska piemin runas pieaugošo nozīmi domāšanas procesu pilnīgošanā. „Apguvis runas leksiku un gramatisko uzbūvi, bērns spēj ne tikai apjēgt pašu uzdevumu, bet arī apzināt tā risināšanas veidus.” (Ļubļinska, 1979, 230)

Šī atziņa nepārprotami liecina par vārdiskās domāšanas procesa izveidi, jēdzienu apguves procesu, kuros vecākajā pirmsskolas vecumā bērni iemācās izdalīt priekšmetu būtiskākās pazīmes, pēc kurām konkrēto lietu vai priekšmetu bērns var pieskaitīt noteiktai kategorijai vai grupai: „zirgs ir dzīvnieks, zvērs”; „lelle ir rotaļlieta,” raksta A. Ļubļinska.

Kā svarīgu uzsvāru bērnu spējai sagrupēt priekšmetus pēc to būtiskajām īpašībām A. Ļubļinska liek saprast to, ka bērnam ir zināms atbilstošais vispārinošais vārds – termins, tos nezinādami bērni arī 5 – 6 gadu vecumā nevar tad pareizi pa grupām salikt, nosaukt dotos attēlus. (Ļubļinska, 1979, 233)

A. Ļubļinska analizējot domāšanas attīstību oponentiem tādiem zinātniekiem kā A. Valons, Ž. Piažē, kuri uzskata, ka bērnu domāšana pēc dabas ir alogiska, fantastiska un bērnu atbildes uzskata par „bezjēdzīgām”, jo uzdod jautājumus „kāpēc mēness nekrīt no debesīm?”, kas viņiem sveši saka, ka „bērnu atbildes ir pavisam likumsakarīgas, jo domāšana ir operēšana ar zināšanām un pirmsskolas vecuma bērni izmanto tos priekšstatus un zināšanas, ko apguvis,” un bērns domā tajā konkrētajā situācijā, ko sev priekšstata, saklausīdams kārtējo jautājumu, un spriež atbilstoši tieši dotajam atsevišķajam gadījumam.” (Ļubļinska, 1979, 235)

Šī autore pauž viedokli, ka bērnu verbālās domāšanas agrīno formu raksturo: „tas, ka uzdevumā un tā risinājumā maz zināmi nosacījumi (tēli, jēdzieni) viegli tiek aizstāti ar labāk zināmiem, balstoties uz „pazīstamības izjūtu””. Tātad var teikt, ka verbālā domāšana attīstās pieredzes, iegūto zināšanu ceļā.

„Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu domāšanas attīstību sekmē viņa prakses bagātināšanās, kā arī pašas domāšanas darbības veidu apgūšana. Liela nozīme bērnu domāšanas attīstībā ir runai. Vārdu krājuma papildināšana, prasme uz klausīt citus, saprast un pašam konstruēt vajadzīgo teikumu – tie ir nepieciešamie nosacījumi vecākā pirmsskolas vecuma bērnu domāšanas loģisko formu attīstībai.” (Ļubļinska, 1979, 241)

Domāšanas procesā iesaistās visi kognitīvie jeb izziņas procesi. Ja netiek sekmīgi attīstīti visi izziņas procesi, tad domāšanas procesi nenorit sekmīgi un bērns ne tik veiksmīgi var iepazīt apkārtējas lietas un parādības.

R. Fišers aplūkojot domāšanu kā sekmīgu bērnu apkārtējās pasaules izzināšanu uzsver, ka: „Uztveres, atmiņas, jēdzienu veidošanas, valodas un simbolizācijas procesi ir kognitīvās pamata prasmes, uz kurām balstās spēja spriest, mācīties un risināt problēmas.” (Fišers, 1990, 15)

Apskatot uztveres saistību ar domāšanas procesiem, tad caur uztveri bērns saskata būtisko, mācās veidot lietu kopsakarības – pazīt lietas pēc to būtiskajām pazīmēm, tās grupēt.

Svarīgu lomu domāšanas veicināšanai ieņem atmiņa, ar kuras palīdzību iegūtās zināšanas bērns izmanto savas pieredzes bagātināšanai.

„Atmiņa ir nozīmīga jebkura veida domāšanā, un tā iesaistās ikvienā problēmas risināšanas stadijā.” (Fišers, 1990, 139) R. Fišers akcentē, kā domājot bērns izmanto savā atmiņā uzkrātās zināšanas, lai ar vārdiem, skaitļiem, simboliem izklāstītu to, ko zina par apkārtējo pasauli. Lai to sekmīgāk veiktu svarīgi ir šajā vecumposmā atmiņu stiprināt ar dažādām spēlēm un nodarbībām, raksta R. Fišers.

5 – 6 gadus veciem bērniem atmiņa pakāpeniski attīstās no netīšās uz tīšo iegaumēšanu, saglabāšanu un tīšo reproducēšanu, tomēr vairāk dominē netīšā iegaumēšana, kura ir saistīta ar interesi un emocijām. Tātad šajā vecumā bērns labāk iegaumē un atceras to, kas viņam šķiet interesants un piesaista viņa uzmanību.

Uzskatāmi konkrētā, tēlainā domāšana nav iespējama bez iztēles un 5 – 6 gadu vecumā tā attīstās strauji. „Iztēlei ir ļoti liela nozīme abstraktās domāšanas sagatavošanā.” (Svence, 1999, 84)

Iztēlei pastāv visciešākā saikne ar domāšanu, īpaši tas izpaužas problēmsituācijās, precizē O. Ņikiforovs, akcentējot to, ka „Galvenā iztēles nozīme ir tā, ka iztēle ļauj iztēloties darba rezultātu pirms tā uzsākšanas, līdz ar to orientējot cilvēku darbības procesā.” (Ņikiforovs, 2007, 239)

No tā izriet, ja bērnam 5 – 6 gadu vecumā straujāk attīstās iztēle, jo pilnīgāk tiek stimulēti domāšanas procesi.

Par domāšanas procesa neatņemamu sastāvdaļu kā pamatu pilnvērtīgai dzīvei savulaik uzsvēris J.A. Students rakstīdams, ka „domāšana ir apziņas virziens un priekšmetu nolūkā to izteikt prāta spriedumā. Patiesības atklāšana ir ne vien domāšana, bet arī dzīves mērķis.” (Students, 1998, 155)

Domāšanas attīstību ietekmē sociāli emocionālā izaugsme. Arī Latvijas 20.gs. pedagogs K. Dēķens, kuru savā grāmatā apraksta D. Vigule: „K. Dēķens par pirmsskolas

bērnu audzināšana un attīstība” uzsver, ka pēc K. Dēķena domām, jo vairāk bērns iepazīs pasauli, jo vairāk iegūs sajūtas, kuras ir domāšanas aizsākums. „Dabīgais „Es” aktīvā apziņā sajūtas apvieno apjausmā, uztverē un tās saglabājas apziņā kā priekšstats, bet no līdzīgiem priekšstatiem veidojas jēdzieni, kas parādās kā domāšanas pamatelements.” (Vigule, 1998, 16)

Turpat D. Vigule pauž viedokli, ka Dēķens liek akcentu uz to, ka jebkādi jauni apstākļi mudina bērnu uz jaunām domām, bērns meklē atbildi uz notiekošo, kuras bērns meklē uzdodot jautājumu „kāpēc”.

Tā kā šajā vecumposmā bērniem veidojas „kāpēcīšu” laiks, kurā pieaugušajam jācenšas dot atbildes uz bērnu jautājumiem, ar kuru palīdzību bērns sekmīgāk rod priekšstatus par apkārtējās vides likumsakarībām. Šis „kāpēcīšu” laiks nepārprotami ir saistīts ar valodas, runas attīstību. Spēja runāt piešķir daudzveidību bērna attiecībām ar apkārtējo pasauli, attīsta savu jūtu un gribas dzīves attīstītāj spēku, tā dod iespēju domāt, vispārināt un salīdzināt, spriest, saprast un izdarīt secinājumus, analizējot K.Dēķena atziņas, raksta D. Vigule. (Vigule, 1998, 17)

Lai raisītos valoda un sekmīgi attīstītos runa, liela loma ir pieaugušo saiknei ar bērnu, jāveido dialogs, lai bērnos pastiprinātos vajadzība pēc izziņas. Šo saskarsmes lielo nozīmi pieaugušo it īpaši pedagogu saiknē ar bērniem akcentējis Š. Amonašvili rakstīdams, ka: „Skolotājam jāprot strīdēties ar audzēkņiem tā, lai viņu izziņas vajadzību nenoslāpētu pilnīgs apmierinājums, lai viņos aizvien pastiprinātos izziņas slāpes. Pedagogam jāprot brīnīties, sajūsmināties un aizrauties tāpat kā brīnās, sajūsminās un aizraujas paši bērni. Jāmāca bērnus, atbildot uz jautājumiem, lai domas izklāsts būtu loģisks.” (Amonašvili, 1988, 25)

Bērnā pieaugot un attīstoties sāk veidoties sava „Es” apzināšanās, tā veidojas pakāpeniski virzienā no sevis uz pasauli. Ievērojot katra vecumposma īpatnības bērns ievirzās labvēlīga „Es” tēla veidošanā. Vecākajā pirmsskolas vecumā savu psihisko īpašību apzināšanās, kad bērns jau uzkrājis informāciju par sevi, pats sevi ir novērojis, ir spējīgs sevi salīdzināt, tātad bērnam sāk veidoties abstraktās domāšanas pazīmes, raksta G. Svence. Viņa ir atzīmējusi bērnu „Es” attīstībā nozīmi ir dotajam vērtējumam, kur šajā vecumposmā galvenie ir vecāku un skolotāju izteiktie vērtējumi. Ar labvēlīgu, pozitīvu vērtējumu bērnam „aug” labvēlīgs pašvērtējums, kurš ir pamats bērna stimulam darboties, sekmīgi attīstīt kognitīvās izziņas spējas.

Raksturojot G. Svences kopsavilkumu pirmsskolas vecuma bērnu „Es” apziņu, tad tas veidojas uz saskarsmes prasmju, iemaņu attīstību, pieaugušā emancipācijas, neatkarības tieksmju pamata. (Svence, 1999, 98)

J.A. Komenskis šo bērnu Es apziņu ir nosaucis par dvēseles būtību, kura balstās uz prātu, gribu un atmiņu. Viņš precizē savu domu, sakot, ka : „prāts ir vērsts uz lietu atšķirību, griba tiecas atlasīt noderīgas un nošķirt kaitīgas lietas, bet atmiņa glabā izmantošanai nākotnē to, kas reiz nodarbinājis prātu un gribu, un atgādina dvēselei par tās atkarību un tās pienākumiem.” (Komenskis, 1992, 70)

Ievērojot un akcentējot bērnu individuālās īpatnības, vidi, kurā dzīvo bērns, un izmantojot kopveseluma pieeju bērnu audzināšanā un mācīšanā, var sekmīgi palīdzēt bērniem augt un pilnveidoties, jo kā 17.gs. to bija atzinis J. A. Komenskis, ka bērnu audzināšanā un mācīšanā jābalstās uz bērna dabas ievērošanu, jo „daba neko neuzspiež ar varu, vienīgi ļauj izpausties tam, kas, būdams iekšēji nobriedis, pats tiecas izlauzties.” Bērnam vajag nodarboties tikai ar to, kas atbilst viņa vecumam un spējām, kā arī ar to, pēc kā viņi paši tiecas.” (Komenskis, 1992, 111)

D. Lieģeniece apkopojusi pirmsskolas vecuma bērnu raksturojumu dažādās teorijās (sk.2.tabulu).

2. tabula. Pirmsskolas vecuma bērnu raksturojumu dažādās teorijās

(apkopojā un sastādīja autore pēc Ē.Ēriksona, Ž.Piažē, L.Vengera, A.Zaporožeca, Ļ. Vigotska, D. Eļkoņina teorijām)

Teorijas nosaukums	Vecumposma apzīmējums	Vecumposma raksturojums
Psihosociālā, psihoanalītiskā teorija. (Ē.Ēriksons)	Lokomotoriskā stadija	Bērnam vai nu nostiprinās iniciatīva vai parādās patstāvīga vainas apziņa. Ja pieaugušais netraucē bērnam fantazēt, rotaļāties, atbildēt uz jautājumiem, bērnam sāk veidoties iniciatīvas iedīgļi. Ja tiek pieprasīta bērna atkarība no pieaugušā, to ierobežo, bērnam rodas vainas sajūta, var attīstīties atriebība, agresivitāte.
Kognitīvā teorija (Ž. Piažē)	Pirmskonceptuālā domāšana, intuitīvās inteliģences pakāpe	Vārds kļūst par nosauktās lietas simbolu, veidojas spontānas sociālas mijattiecības, kurās bērns ir pakļauts pieaugušajam. Bērna izpratni nosaka viņa uztvere. Nepiemīt pieaugušajiem raksturīgais loģiskās domāšanas process. Bērna valoda ir sociāla un egocentriska funkcija.
Pasaules attēlojuma sistēmas Dz. Brunera teorija	Otrā pasaules attēlojuma sistēmas (ikoniskā) teorija	Attīstība šajā periodā ir atkarīga no bērna sensorās attīstības un no spējas izmantot apkopojošus tēlus. Šī pakāpe saistās ar Ž. Piažē konkrēto operāciju stadiju.

Bērna intelektuālās attīstības teorija (L. Vengers, A.Zaporožecs)		Galvenā kopīgā izziņas spēja – netieša izziņas uzdevuma risināšana saistīta ar spēju izmantot sensoros etalonus, uzskatāmi modelēt apkārtnē visbiežāk sastopamās atsevišķās formas. Bērna izziņas spēju mērķtiecīga vadība sekmē vispārējo bērna intelektuālo attīstību.
Kultūrvēsturis kā koncepcija (Ļ. Vigotskis)		Egocentriskā valoda palīdz bērniem domāt. To ietekme pieaug. Ar laiku kļūst par bērnu iekšējo runu jeb verbālo runu.
Vadošās darbības un jaunveidojumu teorija. (D. Eļkoņins)	Sižetisko lomu rotaļu periods (orientācija pēc vadošās darbības)	Vadošā darbība – attiecību izziņāšana starp cilvēkiem; attiecību vajadzību un motīvu sfēra saistībā ar šo problēmu. Jaunveidojumi: iekšējā regulācija; tīšie procesi (tīšā uzmanība, tīšā iegaumēšana); sākas darbības iekšējā plānošana.

„Pirmie 5 – 6,7 gadi bērna attīstībā ir noteicošie personības un psihes procesu attīstībā.” (Svence, 1999, 39)

Secinājumi

1. Lai sekmētu bērnu intelektuālo attīstību, domāšanu, var daudzveidīgi izmantot rotaļspēles, rotaļu paņēmienus un vingrinājumus, piedāvājot katram vecumposmam atbilstošus intelektuālus uzdevumus.
2. Salīdzinot un analizējot dažādu filozofu, psihologu atzinumus par domāšanu var teikt, ka domāšana iesaistās ikvienā psihe procesā, kas palīdz izziņāt apkārtējo pasauli, pieņemt lēmumus, atrast risinājumu problēmām.
3. Pēc teorētiskās analīzes, var secināt, ka domāšanu nevar pētīt atsevišķi no citiem psihiskajiem procesiem, tie ir savā starpā cieši saistīti.
4. Kā vienu no galvenajiem un svarīgākajiem domāšanas attīstības līdzekļiem ir runas un valodas attīstība, tātad domāšana ir netiešs un vispārināts ar valodu cieši saistīts īstenības atspoguļojums, kas tiek gūts ar analīzes un sintēzes palīdzību.
5. Vecākā pirmsskolas vecumā strauji aktivizējas runa, paplašinās vārdu krājums, tiek attīstīta iekšējā runa, kura ir pamats loģiskajai domāšanai, attīstās tādi domāšanas veidi kā – uzskatāmi konkrētā, uzskatāmi tēlainā, verbāli loģiskā domāšana.
6. Šajā vecumposmā svarīgu lomu domāšanas attīstībā svarīga ir atmiņas, iztēles un uzmanības attīstīšana.

7. Pakāpeniski, bērnam uzkrājot zināšanas, pieredzi, mainās arī domāšana, tātad praktiskās domāšanas darbība kļūst par verbālu, plānotu un kritisku domāšanu.
8. Svarīgu lomu bērnu pozitīvam „Es” tēla apzināšanai ieņem pieaugušo – vecāku un skolotāju pozitīvam bērna darbības novērtējumam.

2. ROTAĻU, VĀRDISKO SPĒĻU LOMA SEKMĪGAI BĒRNU ATTĪSTĪBAI

2.1 Rotaļas un spēles pirmsskolas vecuma bērniem

„Agrīnās pieredzes kvalitāte un kvantitāte ir nākamās garīgās attīstības pamats. Tāpēc, rotaļājoties ar bērnu, viņam jādod domāšanas, izgudrošanas, mācīšanās mehānisms – viss, kas balsta prāta rosību, kas ir ļoti vērtīgs tajā brīdī un tik pat daudz dos arī vēlāk.”

(A.Bakisa)

Bērniem pirmsskolas vecumā būtiski ir sekmēt viņu intelektuālo attīstību, jo tas ir pamats sekmīgām mācībām skolā un turpmākajā dzīvē.

Tā kā šajā vecumposmā (5 – 6 g.) bērnu vadošā darbība, ko uzsvēris D.Eļkoņins, ir rotaļa, un rotaļai ir noteicošā un attīstoša loma, kas attīsta un pilnveido bērna prātu.

Pēc pedagoģijas skaidrojošās vārdnīcas definējuma rotaļa tiek skaidrota kā – interesanta, izklaidējoša rakstura nodarbība grupā laika īsināšanai, atpūtai, redzesloka paplašināšanai, pozitīvu attiecību veidošanai vai kādam noteiktam mācību mērķim; svarīga mācīšanās darbība bērniem pirmsskolas un jaunākā skolas vecuma bērniem. (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 150)

Par rotaļas, spēles viennozīmīgo lomu bērnu garīgajā attīstībā (un ne tikai) jau akcentējuši senie filozofi, kuru atziņas komentē V. Golubina grāmatā „Pirmsskolas pedagoģijas rokasgrāmata”, citējot, ka Platons (384. – 322. g.pr.Kr.) izceļ rotaļu nozīmi, nepieciešamību pēc prātu attīstošiem stāstījumiem, kā arī uzsver nepieciešamību bērnu attīstīt harmoniski. (Golubina, 2007, 24)

Arī J.A.Komenskis (1592 – 1675), kuru var uzskatīt par audzināšanas teorijas pamatlicēju, pievērta lielu uzmanību pirmsskolas vecuma bērnu attīstīšanas, īpaši uzsverot bērnības nozīmīgo periodu cilvēka ztīstībā, kurā ir vislabvēlīgākais posms zināšanu sniegšanai bērniem, jo, kā raksta J.A.Komenskis: ”Pat rotaļājoties var iemācīt to, kas vēlāk var dot lielu labumu, kad to prasa laiks un apstākļi.” (Komenskis, 1992, 158) Bērnību J.A.

Komenskis ir salīdzinājis ar mīkstu vasku, kuru var veidot, piešķirot tam vēlamo formu. Tātad vissekmīgākā bērnu mācīšana notiek bērnībā, kad pieaugušais ar savu rīcību, paraugu var bērnu virzīt uz pilnvērtīgāku, harmonisku attīstību.

„Visām dzimušajām būtnēm piemīt tāda iezīme, ka tās ir viegli vadāmas un veidojamas agrīnā vecumā, bet nobriedušas nepadodas.” (Komenskis, 1992, 62)

„Bērnība ir sensitīvākais laiks cilvēka mūžā, kad tiek likti pamati vērtīborientācijai, personības ieviržu sistēmai un protams bērnība ir intensīvs rotaļu laiks”, akcentē I.Pučure grāmatā „Bērns kā vērtība”. (Pučure, 2000, 37)

Kad tad vēl, ja ne bērnībā cilvēks veidotod par cilvēku, uzsver J.A.Komenskis, piebilstot, ka Dievs cilvēkam ir dāvājis bērnības gadus, kad augt un attīstīties, atšķirībā no citām dzīvajām radībām. ”Cilvēkiem ir dots ārkārtīgi liels laiks augšanai, un šo laiku nedrīkst izmantot kaut kam citam, jo tikai tas ir noturīgs un stabils, kas apgūts agrīnā vecumā.” (Komenskis, 1992, 62 – 63)

Rotaļas, spēles nepārprotami ir nozīmīgas bērnības pavadones. Grāmatas „Rotaļa – bērna dzīvesveids” autores D.Dzintare un I.Stangaine, akceptējot rotaļas nozīmi bērnībā, citē latviešu pedagogu O.Svenni: „Rotaļa ir tas brīnišķīgais tilts, kurš savieno bērna neaptveramo un nepiepildāmo „es gribu” ar viņa maziņo un nespējīgo „es varu”. Tas viss rada bērnam rotaļu prieku. Prieks rodas tad, ja viņam ir iespēja izmēģināt līdz šim vēl nenojaustas spējas.” (Dzintare, Stangaine, 2005, 9 – 10)

D.Dzintare un J.Stangaine, apkopojot vairāku psihologu, zinātnieku un pedagogu atziņas par rotaļas nozīmīgo posmu cilvēka attīstībā ir izdalījušas sekojošus atzinumus:

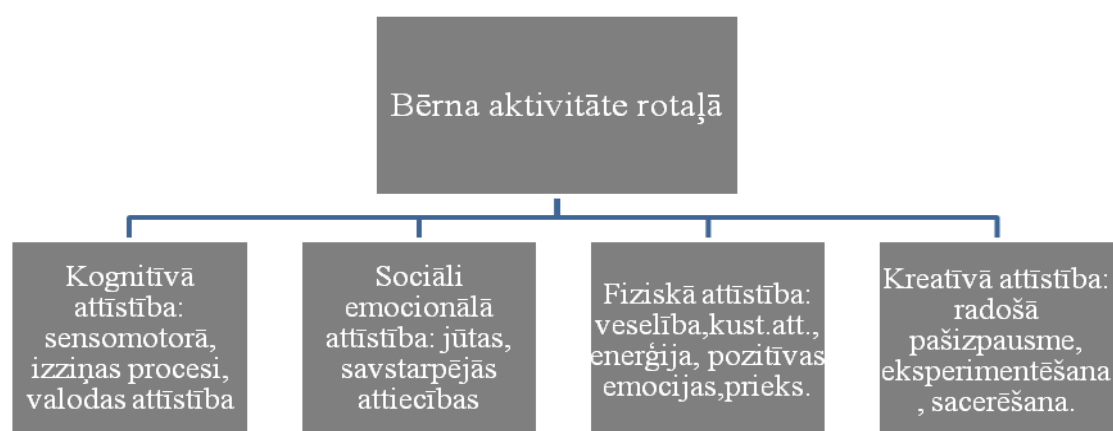
- 1) Rotaļa ir viens no nedaudzajiem darbības veidiem, ar kuru cilvēks ir saistīts visu mūžu. Atšķirīga ir tikai attieksme – bērnībā rotaļa ir nopietna nodarbošanās, vēlāk izklaide, relaksācija.
- 2) Bērnība – tas nav tikai laimīgākais un bezrūpīgākais laika posms, tas ir arī personības intensīvākais attīstības posms, kur neaizstājama loma ir rotaļai, kas ir bērna dzīvesveids. To , kas nav izveidojies pirmsskolas vecumā, grūti atgūt vēlākā laika posmā.
- 3) Mainoties sabiedrībai, ļaužu attiecībām, dzīves apstākļiem, notiek izmaiņas arī bērnu rotaļās, jo bērna rotaļa atklāj bērna stāvokli sabiedrībā, pašas sabiedrības specifiku, atklāj bērna intereses, vērtības un priekšstatus.
- 4) Rotaļa liecina par izglītības darba kvalitāti pirmsskolas izglītības iestādē, bērna attīstību veselumā. (Dzintare, Stangaine, 2005, 10 – 11)

No tā izriet, ka rotaļas, spēles palīdz bērniem attīstīties gan intelektuāli, gan emocionāli. Ar rotaļu palīdzību bērnam sekmīgāk noris sociāli emocionālā, fiziskā un prāta attīstība.

Tālāk attēlā autore parāda rotaļas ietekmi bērnu attīstības veselumā (sk.1.att. 23.lpp).

1. attēls.

Rotaļas ietekme bērna attīstību veselumā. (Dzintare, Stangaine, 2005, 23)

Rotaļa – interesanta, izklaidējoša rakstura nodarbība laika īsināšanai, atpūtai, redzesloka paplašināšanai, pozitīvu attiecību veidošanai vai kādam noteiktam mācību mērķim.

- Svarīga mācīšanās darbība bērniem pirmsskolas un jaunākā skolas vecumā.
- Bērības būtiska sastāvdaļa.
- Bērna attīstības un audzināšanas pamatveids.
- Jūtu, domāšanas un jaunrades skola.

Spēle ir īpašiem paņēmieniem un noteikumiem saistīta variatīvi situatīva radoša nodarbe, kurai ir attīstošs, stimulējošs un izklaidējošs raksturs. Tās norise savstarpējās sacensības veidā nodrošina daudzveidīgu, daudzfunkcionālu radošu darbību.

D. Dzintare un I. Stangaine citē zinātnieka L.Vuda rotaļas bērnu kognitīvo attīstību, kurā bērns izzina un izprot pasauli; spēj attīstīt elastīgu un daudzveidīgu domāšanu; ar rotaļas palīdzību pieredzēt un risināt reālas problēmas. Kā arī caur rotaļu bērnam sekmējas valoda un lasītprasme. (Dzintare, Stangaine, 2005, 22)

Grāmatas „Rotaļas” sastādītāja M. Laiviņa pauž viedokli, ka rotaļas un spēles ir svarīgs, nozīmīgs bērna fizisko un garīgo spēju pilnveidotājas. Rotaļās, spēlēs bērns mācās

un vingrina jau iegūtās zināšanas. Spēļu laikā, ievērojot noteikumus, bērni mācās ieklausīties citos, mācās labvēlīgu saskarsmi ar vienaudžiem, kas nepārprotami ir nozīmīgs faktors bērnu personības veidošanā.

„Rotaļas dalībnieki mācās godīgu spēli – būt „sportiskiem” un kļūt par labiem grupas locekļiem.” (Laiviņa, 1992, 5) Tātad ar rotaļu palīdzību bērni ne tikai attīstās intelektuāli, bet arī veido prasmes draudzīgām attiecībām, salīdzina sevi ar citu veikumu, kritiski novērtē sevi, savu rīcību, spēju ieklausīties, ievērojot noteikumus. Kā norāda M.Laiviņa, ka spēlēs galvenais ir ievērot noteikumus, kurus autore iedala šādi:

- 1) rotaļai, spēlei jābūt ar noteiktu sākumu un beigām;
- 2) spēles noteikumiem jābūt skaidriem un visiem saprotamiem;
- 3) rotaļspēlei jābūt pa spēkam visiem dalībniekiem.

Rotaļas dalībnieki pirmsskolas vecumā ir galvenās zināšanu, prasmju ieguves avots. Rotaļa sniedz jaunas zināšanas, kā arī nostiprina jau esošās. Organizējot spēles, rotaļās ir jāievēro, vai bērni ir apguvuši noteiktas zināšanas, iemaņas. It īpaši tas ir jāievēro organizējot vārdiskās rotaļas. Šeit galvenais ir bērna runas krājums, cik bagātīgi ir izveidotas valodas prasmes.

Analizējot R.Bošas grāmatu „Bērnu runas aktivizēšana bērnudārzā”, šeit autore arī liek uzsvāru, ka organizējot vārdiskās rotaļspēles, kā galvenais komponents ir bērnu valoda, runātprasme. Kā raksta R.Boša, tad valoda bērnam ir tāda pati realitāte kā visi citi objekti apkārtējā vidē, bērnam valoda jāapgūst tāpat kā visi citi objekti apkārtē. R.Boša citē psihologa A.Ļeontjeva atziņas par valodas apguvi, jo ar tās palīdzību bērniem veidojas tādas runas prasmes un iemaņas, ar kuru palīdzību var izteikt savas domas. (Boša, 1989, 3)

Ar katru gadu pirmsskolas vecumā bērna intelekta attīstībā arvien nozīmīgāka kļūst valoda, pieaug tās loma, tādēļ būtiski ir ar vārdisko rotaļspēļu palīdzību aktivizēt bērna valodu, jo: „runa ir tā, kas kvalitatīvi maina bērna domāšanas procesu, uzdevumu risināšanas iespējas.” (Vecgrāve, 2005, 156)

Rotaļspēļu laikā bērni ar valodas palīdzību izsaka savus priekšstatus, pieredzi un pārdzīvojumus, kā arī tiek precizētas un nostiprinātas bērna zināšanas. Rotaļspēles darbības saturā ietilpst kāds intelektuāls uzdevums, kurš bērniem jārealizē un šo uzdevumu veikšanas rezultātā tiek veicināti domāšanas procesi, iztēle, kā arī tiek vingrināta atmiņa. Atmiņas vingrināšana ir svarīga, jo ir jāatceras lietu, priekšmetu nosaukumi, kā arī jānostiprina uzmanība, jo jāseko līdz darbībai.

Spēle ir ar īpašiem paņēmieniem un noteikumiem saistīta variantīva radoša nodarbe, kurai ir attīstošs, stimulējošs un izklaidējošs raksturs. (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 162)

Lai spēles darbība sekmētu bērnu vispārīgo garīgo attīstību, tajā tiktu atrisināts dotais uzdevums, tās darbībai jāatbilst 3 galvenajiem uzdevumiem:

- 1) Obligāti jāpakļaujas uzdevumam un tādējādi jāveicina spēles attīstošā uzdevuma mērķa sasniegšanai;
- 2) Spēlei jābūt saistošai un aizraujošai līdz pašām beigām, raksta O.Holeciova, L.Klindova, J.Berdihova grāmatā „Rotaļas bērnodārzā”;
- 3) Visiem bērniem aktīvi jālīdzdarbojas.

Spēles, kurās ir jāizpilda noteikumi, lai sasniegtu rezultātu, nepieciešama gribas un intelektuālā piepūle. D.Dzintare un R.Boša uzsver spēļu audzinošo momentu, kurā bērnam, lai sasniegtu spēles izvirzīto mērķi, ir jāsadarbojas ar citiem, jāievēro spēles noteikumi, neveiksmes gadījumā jāturpina spēle. Svarīgi, lai bērns spēlējot vārdiskās spēles izjūt apmierinātību par savu darbību. „Bērna pozitīvas attīstības rezultāts rotaļspēlēs ir viņa zinātkāre, patstāvība, iniciatīva, darbīgums, prasme domāt un pašizteikties.” (Dzintare, Boša, 1997, 25)

Secinājumi

1. Spēle attīsta bērnu, jo ar tās palīdzību tiek precizētas un nostiprinātas bērna zināšanas. To daudzveidība nodrošina bērnu attīstību kopveselumā.
2. Spēlēs bērns padziļina un nostiprina savas zināšanas, mācās tās izmantot tās dažādās situācijās, kuru rezultātā bērniem veidojas prasmes un iemaņas.
3. Ar rotaļu palīdzību sekmīgi attīstās, pilnveidojas kognitīvie, psihiskie procesi: sajūtas, uztvere, atmiņa, domāšana un iztēle.
4. Bērni rotaļās, spēlēs apgūst sociālās uzvedības iemaņas, prasmi sadarboties, saskarsmi ar vienaudžiem, sekmē gribas attīstību, kā arī savu „Es” apzināšanos.

2.2 Vārdisko rotaļspēļu nozīme vecākā pirmsskolas vecuma bērnu domāšanas attīstībā

D.Dzintare un R.Boša rotaļas un spēles, kurās ir jau izstrādāts saturs, noteikta struktūra, kurās bērns aktīvi nodarbojas, dēvē par rotaļspēlēm. Tās var dažādi iedalīt un kā viens no veidiem ir – vārdiskās rotaļspēles, kurās bērni vingrinās izmantot jau iegūtās zināšanas – vispārināt, risināt uzdevumus galvā, attīsta savu valodu.

„Vārdiskās rotaļspēles ir vienas no rotaļspēļu veidiem, kurās galvenokārt bērni vingrinās izmantot jau iegūtās zināšanas – vispārināt, risināt uzdevumus galvā, attīsta savu valodu.” (Dzintare, Boša 1997, 26)

Vārdiskajās rotaļspēlēs, D.Dzintere un R.Boša akcentē to, ka šajās rotaļspēlēs bērni izmanto jau iegūtās zināšanas, tādā tās ir aktuālas kļūst vecākā pirmsskolas vecuma bērniem, kuriem ir jau pietiekošas zināšanas par apkārtējo vidi un arī labi attīstīta valoda. Tālāk norādot, ka vārdiskajās rotaļspēlēs galvenais „atslēgas” vārds ir vārds-vārdu spēles, tādā viennozīmīgi, ka galvenais akcents ir likts uz valodu, runas krājumu, ar kuru palīdzību tiek veicināta domāšanas attīstība.

Uz to arī norāda N.L. Geidžs un D.C. Berliners grāmatā „Pedagoģiskā Psiholoģija”, analizējot bērnu izziņas procesus, rakstot, ka “4-6 gadu vecumam par galveno cilvēka domāšanas mācīšanās un saziņas līdzekli kļūst valoda. Šis izcilais instruments dara cilvēka pieredzi tik ļoti atšķirīgu no pārējo dzīvo būtņu pieredzes.” (Geidžs, Berliners, 1998, 114) To, ka šis apgalvojums ir pareizs, raksta D.Vigule, citējot V.Šternu: “Valoda bērnam atklāj visa garīgā augstāko pasauli. Spēja runāt piešķir daudzveidību viņa attiecībām ar līdzcilvēkiem, valoda kļūst par viņa priekšstatu, jūtu un gribas dzīves attīstības ievērojamu sekmētāju, tā dod iespēju patstāvīgi domāt – vispārināt un salīdzināt, spriest, izdarīt secinājumus un saprast.” (Vigule, 1998, 18)

Tā kā šajā vecumposmā bērnu vārdu krājumā ir ap 500-2000 vārdu un viņu valoda kļūst raitāka, izteiksmīgāka, daudziem bērniem tā ir radoša, tad bērns valodu izmanto ne tikai savu darbību komentēšanai, bet arī pasaules atklāsmē un izpratnes veidošanā, par to raksta D.Lieģeniece grāmatā “Kopveseluma pieeja audzināšanā” (Lieģeniece, 1999, 65) Tādā pasaules izpratne notiek ar domāšanas attīstību, kuras pamatā protams ir valoda, runa, kura sekmējas vārdisko rotaļspēļu laikā. Šo domāšanas veidu R.Fišers ir nosaucis par diverģento jeb radošo domāšanu un tās pamatā tiek attīstīta domāšanas veiklība, elastīgums, oriģinalitāte. (Fišers, 1990, 63) Turpat grāmatā “Mācīsim bērniem domāt”, Fišers uzsver domāšanas lielo nozīmi, norādot, ka, “jo vairāk rosinām un pārbaudām prāta spējas, jo labāk prāts apstrādā informāciju. Jo vairāk ideju bērnam rodas spēlēs un neformālās situācijās jo veiklāk viņš varēs atrast risinājumus reālām un svarīgām dzīves problēmām.” (Fišers, 1990, 63) Turpat norādot, ka “prāts, tāpat kā muskuļi, attīstās vingrinot.”

Vārdiskajās rotaļspēlēs jāiekļauj atjautības uzdevumi, mīklu minēšana, sacerēšana, ko piedāvā ne tikai R.Fišers, bet daudz šādu uzdevumu var atrast arī mūsu tautas folkloras krājumos.

Vārdiskajās rotaļspēlēs domāšanas sekmēšanu nevar skatīt atrauti no citiem psihiskajiem procesiem kā uztvere, uzmanība, iztēle un atmiņa. Īpaši saistīta domāšana ir ar iztēli, ko akcentē D.Dzintere un R.Boša, saistot iztēli ar valodu: “Jāņem vērā ir atziņa, ka domāšanai un iztēlei izejas punkts ir dialogs ar partneri, bez tā atbalsta konstrukcija ātri izjūk. Īpaši tas attiecas uz rotaļspēlēm, kur vajadzīga lielāka domu piepūle un, kas attīsta

bērna valodu.(Dzintere, Boša, 1997, 49), turpat autores norāda, ka ‘’ rotaļa ir augsne, kur notiek domāšanas, runas un iztēles dabīga saistība un attīstība .Ipaši atbalstāmas ir spēles ,kurās bērns kaut ko rada .’’.

No tā izriet tas, ka vārdiskajām rotaļspēlēm ir cieša saikne ar iztēli, šajās rotaļspēlēs ir jāizdomā jauni stāstiņi, jaunas atbildes, jauni notikumi .

Arī D.Lieģeniece norāda, ka :’’ bērnu spēja attēlot pasauli dažādos veidos ar zīmēšanu, modeļiem, celtniecību, tēlošanu, dziesmām, dejām, valodu, ir viena no nozīmīgākajām jomām bērna attīstībā.’’(Lieģeniece , 1999, 133) Turpat D.Lieģeniece citē Ž.Piažē domas :’’Pēc Piažē domām šī spēja attīstīt tēlus galvā integrējas ar citiem domāšanas procesiem, veidojot pieaugušajiem raksturīgo spēju domāt simbolos un radoši .(Lieģeniece , 1999, 133)

Lai vārdiskās rotaļspēles sasniegtu savu izvirzīto mērķi pats galvenais aspekts ir pieaugušo sadarbībai ar bērnu.

Šo nozīmīgo pieaugušo sadarbību ar bērnu arī uzsvērusi krievu psiholoģe M.I. Lisina, sakot, ka „sekmīgai gan domāšanas attīstībai, gan psihisko procesu attīstībai kopumā, kā galvenais attīstītājspēks ir ciešā saikne ar pieaugušo. Pieaugušais darbojoties ar bērnu, esot ciešā kontaktā ar bērnu – runājot, spēlējoties, bērns var sekmīgi attīstīties gan psihiski, gan fiziski.” (Лисина, 2001, 155)

Pirmsskolā vārdiskās spēles jāiekļauj gan runas attīstības nodarbībās, gan dienas gaitā. Tās var būt gan didaktiskās spēles, gan tautas rotaļas it īpaši tautas (folkloras) mīklu minēšana; gan arī saistītas ar daiļliteratūras iekļaušanu runas attīstībā. Tas viss kopumā 5 – 6 gadus vecus bērnus sekmīgi sagatavo lasīt un stāstītmācīšanas prasmju apgūšanai.

Vairāk ikdienā, nodarbību laikā iekļaujot vārdiskās rotaļspēles, vairāk attīstās, nostiprinās domāšanas procesi. Vārdu rotaļspēlēs, uzdodot jautājumus, liekot bērniem veidot teikumus, jaunus vārdus – ir vērtīga metode vārdu un ideju, domas veiklības attīstīšanai bērniem. Šajās vārdu spēlēs vairāk tiek sekmīgi attīstīta radošā domāšana.

Vecākajā pirmsskolas vecumā, kad pamazām sāk attīstīties loģiskā domāšana, svarīgi ir ar bērniem spēlēt tieši vārdiskās rotaļspēles , ar kuru palīdzību var bērnos sekmīgi attīstīt patstāvīgas domāšanas sekmēšanu. A.K.Bondarenko, citējot Ļ.Vigotski, uzsver, ka priekš jebkuras apmācības pastāv optimālais, t.i. vislabākais laiks, kuru svarīgi ir nenokavēt, vai tieši otrādi – neuzsākt par ātri. Tas attiecas arī uz bērnu prāta attīstību. Jo tieši agri uzsāktas mācības vai pārāk vēlu, atstāj negatīvu iespaidu uz bērnu intelektuālo attīstību. (Бондаренко, 1977, 7)

Tā kā šajā vecumposmā visstraujāk noris bērna prāta attīstība, tad svarīgi ir iekļaut dažādās nodarbībās šīs vārdiskās rotaļspēles, kuras ne tikai sekmīgi virza domāšanas procesus, bet arī visus psihiskos procesus – atmiņu, uzmanību, iztēli.

Organizējot vārdiskās rotaļspēles, jāņem vērā bērna jau esošā pieredze, zināšanas, bez kurām nevar sekmīgi noritēt rotaļspēle.

Secinājumi

1. Vārdiskās rotaļspēles sekmē attīsta domāšanas operācijas – analīzi, sintēzi, salīdzināšanu, vispārināšanu un sprieduma izteikšanu.
2. Sekmīgai vārdisko rotaļspēļu vadīšanai liela nozīme ir bērna valodas, runas attīstībai.
3. Ar vārdisko rotaļspēļu palīdzību sekmējas domāšanas ātrums, veiklība un elastīgums.
4. Vārdiskās rotaļspēles cieši saistītas ar uzmanību, iztēli un atmiņu.
5. Vārdisko rotaļspēļu izvirzītā mērķa sasniegšana noris ciešā saiknē ar pieaugušo, uz savstarpēju dialogu.
6. Plašs zināšanu klāsts par apkārtējo vidi, lietām, ir pamats vārdisko rotaļspēļu norisē.

3. DOMĀŠANAS ATTĪSTĪBAS VEICINĀŠANA VĀRDISKAJĀS ROTAĻSPĒLĒS

3.1. Pētījuma metodoloģijas raksturojums

Lai veiktu jebkuru pētījumu, sākumā ir jānoskaidro un jāizvēlas atbilstošas pētījuma metodes un kā to labāk izdarīt. Tālāk darba autore sniedz nelielu ieskatu par izvēlētajām pētījuma metodēm.

Katrs pētījuma priekšmets ir vienreizējs, un metožu lietošanai nav recepšu, bet tas ir radošs process mērķa sasniegšanai, hipotēzes pārbaudei un uzdevuma izpildei (Špona, Čehlova, 2004, 81).

A. Šponas un Z. Čehlovas darbā “Pētniecība pedagoģijā” vārdu salikums **pētīšanas metodes** tiek skaidrots kā zinātnē pārbaudīto un pieņemto darbības noteikumu un paņēmieni sistēma, ko izmanto pedagoģisko parādību izziņā jaunu ticamu faktu, sakaru un salikumu atklāšanai, vērtēšanai un vispārināšanai par pedagoģisko realitāti (Špona, Čehlova, 2004, 78).

Visklasiskākās pētīšanas metodes ir novērošana, pārrunas un eksperiments. Visas šīs metodes balstās uz zināšanām un pieredzi.

Arī Dz. Albrehta uzsver, ka **novērošana** ir viena no visizplatītākajām pedagoģisko pētījumu metodēm. Tā palīdz pedagogam iepazīt savus audzēkņus tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos (Albrehta, 1998, 32).

Novērošana jāsaprot kā pētāmo parādību speciāli organizēta uztvere. Pedagoģiskajos novērojamos pēc nedaudzu īpatnību, apstākļu analīzes cenšamies saskatīt bērnu attīstības tendences, viņa zināšanu, prasmju, iemaņu un attieksmju līmeņus, savlaicīgi pamanīt nelabvēlīgus attīstības simptomus.

Vērojumu uzdevums ir palīdzēt regulēt audzināšanas un izglītošanas darbu. Novērošana cieši saistīta ar pedagoga spējām koncentrēt uzmanību, atmiņu, uztveres plašumu, domāšanu, kā arī speciālu zināšanu apguvi. Praksē šo metodi izmanto visbiežāk, jo tā ļauj spriest par bērnu visādās situācijās - patstāvīgā darbībā, dažādās problēmsituācijās. Bērnu izzinošā, noteicošā vieta ir reāliem ikdienas novērojumiem. Tie liecina par savāko faktu objektivitāti, pareizu vērtējumu ar bērnu, jo darbība norit dabiskos apstākļos.

Bērnu novērošanas organizēšanā jāizpilda sekojoši nosacījumi:

- Vērojumu nosaka novērojamais objekts un uzdevumi, kas savukārt nosaka vērojuma saturu un tehniku;
- Atbilstoši izvirzītajam mērķim un uzdevumiem pedagogam jāpārdomā

bērnu novērošanas programma, nodrošinot tās sistemātiskumu un plānveidīgumu.

Vadoties no izvirzītā mērķa, var būt vispārējie un mērķtiecīgie novērojumi. Pirmajā gadījumā tiek fiksēts viss, otrajā - tiek reģistrēti tie faktori, kas attiecas uz pētāmo objektu. Pēc ilguma novērojumi mēdz būt īslaicīgi un ilgstoši. Var vērot noteiktu parādību pēc noteikta laika sprīža.

- Pēc aptveramo bērnu skaita novērojumi var būt individuāli, kad vēro atsevišķus bērnus, apakšgrupu, piemēram; vēro bērnu patstāvīgās darbības grupiņās, to locekļu savstarpējās attiecības; kolektīvā - kad vēro visu grupu kādā noteiktā darbības veidā;
- Pēc organizācijas novērojumi var būt ietverošie un neietverošie (tos izmanto spēļu vērojumos);
- Novērošanas gaitā ir jāprot saskatīt parādības būtību, izprotot vispārīgo un savdabīgo, paturot redzeslokā bērnu, viņa darbību. Vērojot bērnus, jāpievērš uzmanību viņu ārējai uzvedībai (emocionālajiem pārdzīvojumiem, ieteikumiem u.c.), kā arī jāizzina motīvi, kas virza viņu darbību.

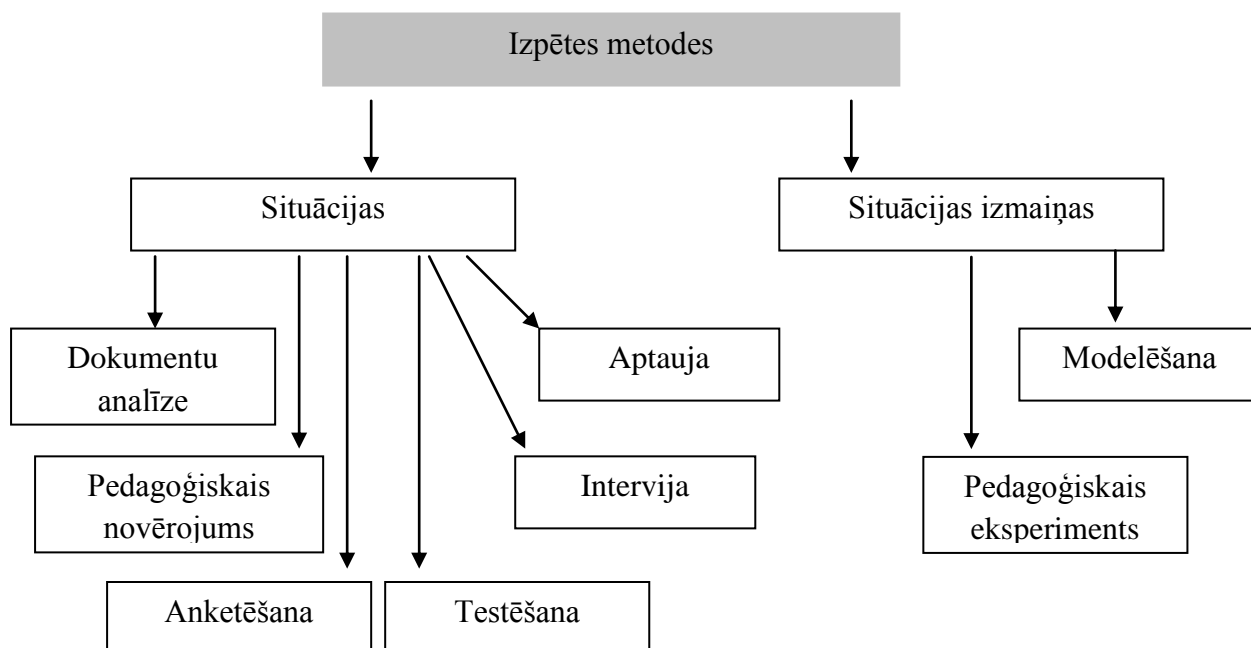
Tādēļ, lai analizētu bērnu uzvedību, viņa zināšanas, prasmes, ir jāanalizē ne tikai ārējās izpausmes, bet arī darbības motīvi, jo tie nosaka bērna personības virzību, kas ir svarīgs faktors gan bērna audzināšanā gan izglītošana.

Novērojums ir zinātnisks, ja tas ir plānveidīgs, mērķtiecīgs, ilgstošs, patstāvīgs un norit dabiskā vidē. Novērojums pedagoģijā ir nozīmīgs tādēļ, ka šī metode ļauj precīzāk izprast cilvēka rīcības nianšes un jēgu (Špona, Čehlova, 2004, 92).

Veicot pētījumu var izmantot arī **aptaujū**. Tās var būt gan rakstiskas, gan mutiskas. Rakstiskās aptaujas mēdz dēvēt par **anketēšanu**. Anketēšana ir iespējama tikai tādos gadījumos, ja katrs anketā uzdotais jautājums ir pārdomāts un īss. Pie anketēšanas pieskaitāmi ir dažādi testi, kuros atbilžu varianti jau tiek doti. Savukārt, arī mutiskā aptauja jeb **pārrunas** un **intervijas** ir iekļaujamas izpētes metožu klāstā. Lai pedagogs iegūtu precīzu un patiesu informāciju, svarīga ir savstarpēja uzticēšanās.

Tālāk attēlā tiek parādītas dažādās izpētes metodes (sk.1.att. 31.lpp.)

1.attēls. **Pedagoģiski logopēdiskā izpēte.** (Tūbele, 2002, 30)

Šajā darbā, piemēram, izmantota īslaicīgā novērošanas metodi, novērojot vecākā pirmsskolas vecuma bērnu domāšanu vārdiskajās rotaļās. Bērnu domāšanas pārbaudei tika veiktas vairākas rotaļas. Pētījums norisinājās pirmsskolas izglītības iestādes “Bitītes” vecākā vecuma grupiņā, lai pārbaudītu, kā rotaļas palīdz bērnam apgūt runas un domāšanas prasmes. Tika novēroti 10 dažāda rakstura bērni. Ar katru bērnu darbojās arī individuāli, izmantojot ietverošo novērošanas metodi, kuras laikā rotaļā iesaistījās arī pati, radot vajadzīgo situāciju, uzdodot bērniem jautājumu utt.

3.2. Bērnu raksturojums temata ietvaros

Lai pierādītu izvirzīto hipotēzi par to, ka vārdiskās rotaļspēles veicina vecākā pirmsskolas vecuma bērnu domāšanas aktivizēšanu, praktisko pētījumu, darba autore veicu ar Sūnu pamatskolas pirmsskolas bērnu grupiņu „Bitītes”, kurā darbojas sešgadīgie bērni. Tika veikta tiešā novērošana, piedaloties nodarbībās no malas novērojot bērnus, lai gūtu to raksturojumu. Novērojums tika veikts, pielietojot intelektuālās attīstības pārbaudi pēc dažādiem kritērijiem un beigās sastādot tālāk iekļauto tabulu par novērotās bērnu grupiņas bērniem (sk.1.tab. 32.lpp.)

1. tabula. Sešgadīgo bērnu intelektuālās attīstības pārbaudes koprezultāti

Bērna vārds	Uztver jaunu informāciju	Atbild uz jautājumiem	Domāšana			Saklausa vārda pirmo un pēdējo skaņu	Pastāsta par līdzīgo, atšķirīgo	Atmiņa	Kā domu izsaka vārdos	Uzmanības noturība
			analizē	spriež	secina					
Estere	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Laba
Kristers	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Laba
Linda	Labi	Labi	Viduvēji	Labi	Labi	Viduvēji	Labi	Viduvēji	Viduvēji	Laba
Lilija	Viduvēji	Labi	Viduvēji	Viduvēji	Viduvēji	Viduvēji	Labi	Labi	Labi	Viduvēji
Oskars	Viduvēji	Labi	Viduvēji	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Viduvēji
Evelīna	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Laba
Adriāns	Labi	Viduvēji	Labi	Labi	Labi	Viduvēji	Labi	Viduvēji	Viduvēji	Laba
Alvis	Labi	Labi	Labi	Viduvēji	Viduvēji	Viduvēji	Labi	Labi	Labi	Viduvēji
Artūrs	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Laba
Adelīna	Labi	Labi	Viduvēji	Labi	Labi	Labi	Labi	Labi	Viduvēji	Laba

Ar „labi” autore savā novērojumā saprot – ja bērns izprot doto uzdevumu, jautājumus, ieklausās pieaugušā runā.

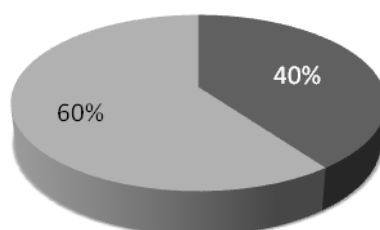
Ar „viduvēji” – nedaudz grūtības sagādā dotie uzdevumi, ne tik laba uzmanība, problemātiska runa, skaņu izruna.

Pēc tabulā apkopotajiem novērojuma rezultātiem, autore var īsumā raksturot bērnu šī temata ietvaros:

- Estere – aktīva meitene gan nodarbību laikā, gan spēlēs, labprāt iesaistās sarunā; runa attīstīta laba, labi izprot nodarbībās doto uzdevumu, uzmanīga.
- Kristers – izprot nodarbībās doto, zinātkārs, ātri apgūst jaunu informāciju, aktīvi piedalās arī rotaļās.
- Linda – klusa, ne tik aktīva, bet uzmanīgi seko līdz nodarbībām, nedaudz pasliktināta runa, atsevišķu skaņu izruna; nedaudz grūtības sagādā izteikt domas vārdos.
- Lilija – aktīva, bet ne tik laba uzmanības noturība, grūtības sagādā risināt jaunus uzdevumus, neprecīza skaņu izruna.
- Oskars – labi izprot jau zināmus uzdevumus, grūtības sagādā apgūstot jaunu informāciju, nenoturīga uzmanība.
- Evelīna – ne tik aktīva nodarbību laikā, bet uzmanība laba, labi uztver, izprot dotos uzdevumus.

- Adrians – aktīvs, zinātkārs, labi izprot uzdevumus, vienīgi grūtības sagādā domas izteikt vārdos, jo zēnam mājās sarunvaloda ir krievu valoda.
- Alvis – uzdoto izpilda labi, grūtības ar uzmanības noturēšanu un atsevišķu skaņu izruna.
- Artūrs – aktīvs, labprāt iesaistās nodarbībās, izprot dotos uzdevumus.
- Adelīna – aktīva nodarbībās, izprot uzdoto, arī uzmanīga.

2. attēls. Intelektuālās attīstības īpatsvars sešgadīgo bērnu grupiņā „Bitītes”

■ Labi attīstīts intelekts ■ Nepietiekami attīstīts intelekts

Pēc veiktajiem uzdevumiem pārbaudes novērošanā, var secināt, ka no 10 bērniem pirmsskolas vecuma bērnu grupiņā „Bitītes” tikai četriem ir ļoti labas domāšanas un spriešanas spējas, viņi ir zinātkāri, aktīvi, labprāt risina skolotāja dotos uzdevumus un tos arī izprot. Pārējie 6 bērni intelekta attīstībā nedaudz atpaliek no šiem 4. Tiem grūtības vēl sagādā atsevišķu skaņu izruna, jāsekmē domāšanas operāciju attīstīšana (sk.2.att.)

3.3. Pētījuma norises apraksts un analīze

Darba autore veica pirmsskolas pedagogu aptauju un patstāvīgi organizēja vārdiskās rotaļspēles ar vecākā pirmsskolas vecuma bērniem, tā rezultātā tika iegūts personisks, praktisks priekšstats par šo rotaļspēļu organizācijas būtību, to atdevi uz bērnu domāšanu un atsaucību uz šādām rotaļspēlēm .

Lai izzinātu pirmsskolas pedagogu attieksmi pret vārdiskajām rotaļspēlēm un to izmantošanu pedagoģiskajā procesā, darba autore veica aptauju .

Anketas aizpildīja un savu viedokli izteica 10 pirmsskolas skolotājas .Uz jautājumu, vai jūs ziniet un minēt kādas ir vārdiskās rotaļspēles, no 10 pedagogiem, pozitīvu atbildi sniedz 8 skolotājas, bet 2 skolotājas neizrādīja konkrētas zināšanas par vārdiskajām rotaļspēlēm .

Savukārt uz jautājumu, vai vārdiskās rotaļspēles izmanto savā pedagoģiskajā procesā, tikai 4 no 10 skolotājiem atbildēja pozitīvi, bet 6 skolotājas reti savā darbā izmanto vārdiskās rotaļspēles.

Visas 10 aptaujātās skolotājas vārdiskās rotaļspēles saistīja ar bērnu runas attīstību, bet neminēja, ka šīs rotaļspēles sekmē domāšanas attīstību.

No anketu iegūtajiem rezultātiem var secināt, ka vairākums skolotāju nepiedāvā bērniem vārdiskās rotaļspēles, bet, ja piedāvā, tad reti un pārsvarā runas attīstības nodarbībās. Vairākums skolotāju neizprot vai nav iedziļinājušās šo vārdisko rotaļspēļu nozīmīgumā, kuras organizējot pedagoģiskajā procesā, tās veicina bērnu domāšanas attīstību.

Darba autore, lai noskaidrotu vārdisko rotaļspēļu nozīmīgumu, savā pedagoģiskajā procesā iekļāva vārdiskās rotaļspēles. Šīs vārdiskās rotaļspēlēs, darba autore izvēlējās, lai bērniem ir interesanti, lai ir pietiekošas zināšanas veiksmīgai rotaļspēles norisei.

Vārdiskās rotaļspēles

Kopīgais un atšķirīgais

Uzdevumi

1. Nostiprināt domāšanas operācijas-salīdzināšanu, analīzi.
2. Vārdos izteikt darbības rezultātu-secinājumu, spriedumu.

Rotaļspēles gaita: Rotaļspēlē piedalās visi grupas bērni. Sarunas laikā bērni vēro viens otru, atbild uz jautājumiem: „kas mums visiem ir kopīgs? kas ir atšķirīgs?” Kad bērni noskaidrojuši kopīgās un atšķirīgās pazīmes, tad grupējas pēc kopīgām pazīmēm:

- Augumiem
- Matu krāsas
- Matu garuma u.c.

Atbildēs pamatojot, kāpēc viņi ir tā sastājušies.

Šajā rotaļspēlē aktīvi piedalījās visi grupas bērni. Katram bērnam bija interesanti vērot vienam otru un uzzināt, ka ne visiem ir vienādas acu krāsa, matu krāsa, matu garums. Īpaši vēriņas bija meitenes, kuras nedaudz ātrāk tika galā ar uzdevumu. Šī rotaļspēle ne tikai sekmēja domāšanas procesu kā salīdzināšanas, analīzes prasmes, bet arī vēriņģumu, pozitīvas savstarpējās attiecības. Lai nostiprinātu šīs rotaļspēles izvirzītos uzdevumus, bērni sadalījās grupiņās pēc apģērbu krāsām, pēc zilbīšu skaita savos vārdiņos, nostiprinot prasmi izteikt savu pamatojumu, spriedumu, sekmējot loģiskās domāšanas attīstību.

Veselīgās šarādes

Uzdevumi

1. Rosināt bērnus domāt, kādas lietas, darbības veicina viņu veselību.
2. Sekmēt domāšanas elastību.

Rotaļspēles gaita: Bērni apsēžas aplī. Viens bērns pieceļas. Skolotāja vai blakussēdētājs iečukst ausī aplī stāvošajam bērnam kādu lietu vai darbību, kas veicina veselību, labu jušanos, piem. : mazgāt rokas, tīrīt zobus. Viņam tā ar kustībām, bez vārdiem jāattēlo, pārējiem bērniem jāatmin, ko rāda.

Šīs rotaļspēles laikā novēroju, ka aktīvākie bērni –Estere, Adrians, Artūrs ātri tiek galā ar uzdevumu, ātri atmin, ko rāda, tā samazinot domas piepūli mazāk aktīvajiem bērniem, tādēļ nākamajā šīs rotaļspēles laikā dažādas kustības izdomāt un rādīt aicinu aktīvākos bērnus, tā stimulējot pārējos bērnus domāt un pateikt, ko rāda. Ar šīs rotaļspēles palīdzību tiek veicināta arī iztēles, radošās domāšanas attīstība, un tās veicināšanai, papildinu šo rotaļspēli ar jauniem noteikumiem. Piemēram, jāatmin dažādi dzīvnieki, darbības, ko veic atbilstoši katram gadalaikam, arī dažādus pasaku varoņus.

Izdomā un pasaki , kas ir kopīgs

Uzdevumi

1. Sekmēt salīdzināšanas, analīzes prasmes.
2. Rosināt iztēli, radošumu.

Rotaļspēles gaita:

1. Variants: Uz papīra lapiņām uzrakstīti dažādu objektu, priekšmetu nosaukumi. Lapiņas ieliek kastē vai groziņā un samaisa. Bērns izņem divas lapiņas, izlasa skaļi (ja lasīšana vēl sagādā grūtības palīdz skolotāja vai arī priekšmetus var uzzīmēt). Piem. : uz lapiņām uzrakstīts vai uzzīmēts suns un klavieres. Bērnam jāizdomā, kas abiem varētu būt kopīgs – četras kājas. Pārējie bērni var izdomāt katrs savu saistību un saņemt papildus punktus.
2. Variants: Izvilkt divas lapiņas, uz kurām uzrakstīti vai uzzīmēti dažādi priekšmeti, un sacerēt mazu stāstiņu. Ticamāko un jautrāko stāstiņu autori saņem mazas balviņas.

Šajā rotaļspēlē izvirzītie uzdevumi sagādāja grūtības vairākums bērniem, jo ilgāk jāpadomā un jāpasaka, kas kopīgs varētu būt starp kā piemērā minēts : suni un klavierēm,

tādejādi tiek nostiprinātas tādas domāšanas operācijas kā: analīze, sintēze, vispārināšana. Tādiem bērniem kā Alvis, Estere, Adrians un Kristers, kuriem vairāk attīstījusies iztēle, ar interesi piedalījās šajā rotaļspēlē, it īpaši labi veicās jautru stāstiņu izdomāšanā. Ne tik veiksmīgi ar rotaļspēles uzdevumiem veicās Lindai, tādēļ, lai sekmētu meitenei gan iztēles, gan domāšanas prasmes, šo rotaļspēli iekļāvu individuālajā darbā, kopīgi ar Lindu izdomājot stāstiņus pēc attēliem, mudinot meiteni izdomāt, kas notika tālāk.

Domā un saki ātri .

Uzdevumi

1. Attīstīt domāšanas veiklību.
2. Sekmēt ātru, veiklu runas prasmi.

Rotaļspēles gaita: Piedalās pa 4 bērniem . Bērni nostājas pie grupas vienas sienas . Katram bērnam skolotāja uzdod kādu konkrētu jautājumu : Kādus priekšmetus tu zini sarkanā krāsā ? Jo ātrāk un veiklāk bērns izdomā atbildes, jo ātrāk tas sasniegs telpas pretējo pusi. Zaudētājiem izdomā kādus uzdevumus – ķīļu izpirkšanu.

Tā kā šajā rotaļspēles uzdevumā akcents likts uz domāšanas veiklības attīstību, kā arī uz veiklu, ātru runas sekmēšanu, tad bērnus pa komandām sadalīju pēc viņu domāšanas prasmju attīstības līmeņa .Tas ļāva sekmīgāk tikt galā ar rotaļspēles noteikumiem un gūt labākus rezultātus . Šajā rotaļspēlē labi veicās visiem bērniem. Lai rotaļspēle būtu interesantāka, tad katru reizi bērni paši izdomāja kādus vārdus vajadzēs nosaukt, piem.:nosauc kādus mīļvārdiņus tu zini, meiteņu, zēnu vārdus u.c., kamēr vien var ko jaunu izdomāt, nosaukt.

Darba autore novēroja, ka bez šīm pieminētajām rotaļspēlēm, domāšanas procesus veicina arī šādas vārdiskās rotaļspēles kā: „Ko stāda dārzā”, „Nesaki ne jā, ne -nē”, „Nosauc vārdu ar burtu...”, „Saki pretējo”, „Kas ir liekais”, lai bērnos nostiprinātu tādas domāšanas operācijas kā: analīze, sintēze, vispārināšanu, kā arī saklausīt konkrēto skaņu, izdomāt ar to jaunus vārdus, sekmēt runas attīstību, veidojot dialogu. Gan domāšanas prasmes, gan labi attīstītas runas prasmes ir ļoti nozīmīgas, lai sešgadīgi bērni sekmīgi uzsāktu skolas gaitas. Šajā vecumposmā viens no svarīgākajiem uzdevumiem ir sagatavot bērnus skolai, attīstīt vēlmi un prasmi domāt, risināt problēmas, aktīvu attieksmi pret mācībām: cik uzmanīgs, aktīvs būs spēlēs pirmsskolas laikā, tik arī aktīvi turpmāk piedalīsies mācībās.

Rotaļspēles tika organizētas matemātikas un runas nodarbībās 2-3 reizes nedēļā, tai skaitā arī brīvajos pēcpusdienas cēlienos.

Vārdisko rotaļspēļu rezultāti atzīmēti tabulā par kritērijiem – bērnu domāšanas prasmju attīstība pēc vārdisko rotaļspēļu organizēšanas - kā viņi klasificē priekšmetus, kā pastāvīgi domā, kāda viņu psihiskā attīstība un tamlīdzīgi.

Kā piemēru no vadītajām rotaļspēlēm, piedāvāju rotaļspēles „**Pasaki vārdu...**” analīzi:

Rotaļspēles uzdevums ir nostiprināt buru pazīšanas prasmes un attīstīt atmiņu.

Rotaļspēlē piedalījās 7 bērni (6 gadus veci). Lai spēle būtu interesantāka, pie bērniem ierodas „burtu meitiņa” – lellīte. „Burtu meitiņa” piedāvā bērniem pa vienam izvēlēties burtu un mēģināt pateikt vārdu, kurš sākas ar šo burtu.

Rotaļspēles laikā novēroja, ka Esterei, Evelīnai un Kristeram, kuriem labi attīstīta valoda, ātri izdomāja vajadzīgo vārdu, grūtības sagādāja bērniem Lilijai un Lindai, kuriem vārdu krājums acīmredzami nav tik plašs. Mazāk aktīvajiem bērniem „burtu meitiņa” ar uzvedinošiem jautājumiem palīdzēja izdomāt vajadzīgo vārdu.

Zīmīgi ir tas, ka bērni grib atkārtot jau pateiktos vārdus, īpaši to var novērot tiem bērniem, kuriem vārdu krājums nav tik plašs un viņiem grūtāk bija šos vārdus izdomāt. Tādēļ, manuprāt, svarīgi pastāvīgi šiem bērniem atgādināt domāt un nosaukt citu vārdu.

Par katru jaunu vārdu „burtu meitiņa” bērniem uzdāvina žetoniņu – saulīti, kas stimulē bērnus aktīvāk iesaistīties spēlē.

Bez šīs rotaļspēles, tika praktizētas arī vēl tālāk nosauktās un raksturotās vārdiskās rotaļspēles:

1) „**Ko stāda dārzā**”

Uzdevumi:

- Prast klasificēt priekšmetus pēc to kopējām pazīmēm;
- Attīstīt domāšanas veiklību, ātrumu, dzirdes uzmanību.

Rotaļspēles gaita: Skolotāja pārrunā ar bērniem, ko var stādīt, sēt dārzā. Tālāk skolotāja jautā konkrētam bērnam, par kādu augu (piemēram: gurķus var sēt) jāatbilst ar „ja”, ja prasa par kaut ko, kas neaug dārzā – jāatbild „nē”. Kurš bērns uzmin pareizi, skolotāja iedod žetonu. Uzvar tas, kurš vairāk saņem šos žetonus.

Vadot šo rotaļspēli, uzdevums bija analizēt, vispārināt priekšmetus pēc to kopīgām pazīmēm. Jānosauc dārzeni, augļi, augi.

Rotaļspēlē aktīvi piedalījās Estere, Kristers, Artūrs, kuri diezgan ātri nosauca vajadzīgo vārdu. Oskars, Lilija un Alvis nosauca jau dzirdētos vārdus, tādēļ sekmīgai uzdevuma izpildei, šiem bērniem tika uzdots vēl jautājums: „Padomā, kas vēl aug dārzā?” un tad uzdevums tika izpildīts pareizi.

2) „**Saki pretējo**”

Uzdevums:

- Attīstīt veiklību, pilnveidot domāšanas procesus – ātri, veikli atbildēt;

Rotaļspēles gaita: Bērni stāv aplī, skolotāja saka vārdu un met bumbu kādam no bērniem. Bērnam jānoķer bumba un jāsaka šim vārdam pretējas nozīmes, vārdu piemēri: „skaļš - kluss”, „augsts - zems”, „mazs - liels” u.c. vārdus. Ja kāds bērns kļūdās, skolotāja ar bērniem palīdz nosaukt pareizo vārdu.

Ar šīs rotaļspēles palīdzību centos nostiprināt uzmanību un domāšanas veiklību.

Rotaļspēlei uzmanīgi sekoja līdzīgi Kristers, Evelīna, Adelīna, kuri nekļūdījās.

Estere, Artūrs, Linda, Adrians atbildēja pareizi, bet ne tik veikli.

Grūtības ar pretējas nozīmes vārda izdomāšanu sagādāja Lilijai un Oskaram, kuriem jānostiprina uzmanības noturēšana spēles laikā. Tādēļ brīvajos brīžos – pēcpusdienās – vairāk šādas uzmanības noturības spēlēs uzaicinu piedalīties Oskaru, Liliju un Alvi.

3) „Nosauc vārdu ar burtu...” (1.variants)

Uzdevumi:

- Attīstīt uzmanību, fonētisko dzirdi;
- Sekmēt burtu pazīšanu.

Rotaļspēles gaita: Skolotāja piedāvā bērnam izvēlēties kādu burtu no burtu kaudzītes un izdomāt, kāds vārds varētu sākties ar šo burtu. Piemēram: „L” – lācis. Ja bērns nevar izdomāt vārdu ar šādu burtu vai kļūdās, dod ķīlu. Vēlāk jautrā gaisotnē ķīlas jāizpērk. Jāseko, lai bērni neatkārtotu vienu un to pašu vārdu, bet izdomā citu.

Šeit galvenais uzsvars ir nostiprināt burtu pazīšanu, piemēram, Lilijai un Alvim, kuriem vēl daži burti „aizmirstas”.

„Nosauc vārdu ar burtu...” (2.variants)

Bērni atkal izvēlas burtu, bet vārds jāizdomā, kurā būtu (skan) šis burts. Piemēram: „C” – vecmāmiņa, „A” – lapsa.

Šajā variantā tiek nostiprināta bērniem skaņu saklausīšana vārdā. Nosaukt vārdu ar pirmo burtu grūtības nesagādā gandrīz nevienam bērnam, bet izdomāt, lai dotais burts būtu vārda vidū vai beigās ir grūtāk.

4) „Nesaki ne – jā, ne - nē”

Uzdevumi:

- Attīstīt prasmi pareizi uzdot jautājumus, kā arī ātri, nekļūdīgi atbildēt;
- Pilnveidot domāšanas prasmes, izvēloties jautājumus.

Rotaļspēles gaita: Ar skaitāmpantiņu palīdzību izvēlas spēles vadītāju. Spēles vadītājs pieiet pie kāda no bērniem un saka: „Še tev pieci dālderī; Pērc, ko gribi; Bet nesaki ne – nē,

ne – jā; Ne – balts, ne – melns.” Tālāk vadītājs uzsāk dialogu, uzdodot jautājumus. Jāatbild ātri, nekavējot rotaļspēli. Atbildot jācenšas neiekļaut aizliegtos vārdus. Kurš kļūdās, dod ķīlu vai stājas vadītāja vietā. Vadītājam jācenšas uzdot tādus jautājumus, lai atbildētājs ātrāk kļūdotos. Rotaļspēle ar dažādiem jautājumiem bērnos izraisa jautrību, kuru vēlāk papildina ķīlu izpiršana.

Galvenais rotaļspēles uzdevums ir pareizi uzdot jautājumu, tādēļ sākumā vadītāja loma ir skolotājam, lai bērni labāk izprastu rotaļspēli. Pēc vairākām reizēm par rotaļspēles vadītāju kļuva gan Estere, gan Kristers un Artūrs. Šiem bērniem labi padevās uzdot jautājumus, veidot dialogu ar pārējiem bērniem.

5) „Kas ir liekais...”

Uzdevumi:

- Pilnveidot domāšanas prasmes, vizualizēšanu domās.

Tādiem bērniem kā Oskaram, Lilijai, Alvim grūtības sagādā vizuāli domās salīdzināt un klasificēt priekšmetus, tādēļ ar šiem bērniem spēlēju tādu rotaļspēli, kur, piemēram, uz četrām kartītēm uzzīmēti dārzeņi, bet uz piektās – puķe. Uzaicinu pacelt lieko kartīti, kura neiederas uz jautājumu „kāpēc?” Redzot attēlus, bērni vieglāk izpilda uzdevumu un veiklāk vārdiski izskaidro pamatojumu. Bet Kristeram, Esterei, Artūram un Adelīnai šis pats uzdevums bija „risināt galvā”, jo viņiem vairs nesagādā grūtības vizualizēt dažādas lietas un priekšmetus galvā, nevajag papildus domāšanas veicināšanai attēlus un tāpēc uzdevums jau ir sarežģītāks.

Papildinot gan nodarbības, gan brīvos brīžus ar dažādām vārdiskajām rotaļspēlēm, var novērot, ka bērniem uzlabojas intelektuālā attīstība – domāšana, atmiņa, uztvere, iztēle (sk.2.tab.)

2 .tabula. Bērnu domāšanas prasmju attīstība pēc vārdisko rotaļspēļu organizēšanas

Bērna vārds	Klasificē priekšmetus	Pastāvīgi domā			Psihiskā attīstība		
		analizē	spriež	secina	atmiņa	iztēle	uzmanība
Estere	Ļoti labi	Labi	Labi	Ļoti labi	Ļoti laba	Ļoti laba	Laba
Kristers	Ļoti labi	Labi	Labi	Labi	Ļoti laba	Laba	Laba
Linda	Labi	Labi	Labi	Viduvēji	Laba	Viduvēja	Laba
Lilija	Labi	Labi	Labi	Viduvēji	Laba	Viduvēja	Laba
Oskars	Viduvēji	Labi	Labi	Labi	Laba	Laba	Viduvēja
Evelīna	Ļoti labi	Labi	Labi	Ļoti labi	Laba	Laba	Laba
Adrians	Labi	Labi	Labi	Ļoti labi	Laba	Laba	Ļoti laba

Alvis	Viduvēji	Labi	Labi	Labi	Laba	Viduvēja	Viduvēja
Artūrs	Ļoti labi	Labi	Labi	Labi	Ļoti laba	Laba	Laba
Adelīna	Ļoti labi	Labi	Labi	Labi	Ļoti laba	Laba	Laba

Pēc veiktā pētījuma izriet, ka bērnu domāšanas attīstību sekmē viņu personīgās pieredzes bagātināšanās un pilnveidošanās, kļūstot arvien sarežģītākai, kā arī paša domāšanas darbības veidu apgūšana. Īpaša nozīme bērna domāšanas attīstībā ir runai. Leksikas bagātināšana, vienkāršu un vēlāk arī sarežģītākas gramatikas apgūšana, prasme uzklaut citus, saprast un pašam veidot vajadzīgos teikumus – tie ir nepieciešamie nosacījumi pirmsskolas vecuma bērnu loģiskās domāšanas attīstībā.

Pētījuma laikā tika novērots, ka pastāvīgi papildinot gan nodarbības, gan brīvos brīžus ar vārdiskajām rotaļspēlēm, bērni tiek vairāk stimulēti domāt un tas ir vērtējams pozitīvi. No tā var secināt, ka vārdiskās rotaļspēles ir vecākā pirmsskolas vecuma bērnu domāšanas prasmju veicinātājas. Šo rotaļspēļu laikā aktivizētie domāšanas procesi noteikti palīdzēs bērniem sekmīgāk uzsākt skolas gaitas, sagatavoties mācībām skolā.

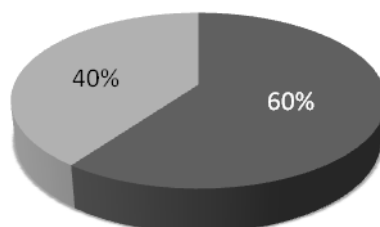
Galvenais uzsvars šajās rotaļspēlēs ir uz to, lai bērni nostiprinātu prasmes ātri orientēties dažādu priekšmetu klasificēšanā, tas ir, lai bērni viegli orientētos atrast un nosaukt priekšmetus gan pēc līdzīgām pazīmēm, gan atrast lieko. Šādas spēles bērnos aktivizē domāšanas procesu, domāšanas veiklību, spēju risināt uzdevumus.

Organizējot iepriekš minētās rotaļspēles, redzami uzlabojas spēja klasificēt priekšmetus – Evelīnai, Lindai, Lilijai, Oskaram, kā arī uzlabojas atmiņa, kura ļoti svarīga ir bērnu intelektuālā attīstībā. Tā kā šajā vecumā bērni ir jāsagatavo lasītprasmei, tad nozīmīgas ir arī vārdiskās rotaļspēles, kurās jāsaklause vārdā konkrēta skaņa, jāatpazīst burti. Šos procesus nostiprināt palīdzēja tāda rotaļspēle kā „Nosauc, pasaki vārdu ar burtu...”. Šī rotaļspēle vingrināja un nostiprināja burtu pazīšanu, uzmanību un spēju saklausīt doto skaņu bērniem – Lindai, Lilijai, Oskaram, Adrianam.

Iekļaujot bērnu ikdienā rotaļspēli „Nesaki ne – jā, ne - nē”, uzsvars tika likts uz to, lai bērni aktīvi iesaistītos dialogā, prastu to veidot, uzdodot, veidojot loģiskus jautājumus, ar kuru palīdzību var izpildīt rotaļspēles noteikumus. Šīs rotaļspēles laikā aktīvi tiek trenēti domāšanas procesi – analīze, spriešana, secināšana. Bērniem – Lindai, Lilijai, Adelīnai un Oskaram pēc šīs rotaļspēles uzlabojās dialogi, runa, analizēšana, spriešanas spējas, kā arī atmiņa, iztēle, ko var arī novērot, salīdzinot bērnu intelektuālo attīstību.

Tātad vārdiskās rotaļspēles ne tikai pozitīvi aktivizē domāšanas procesu, bet arī trenē atmiņu, iztēli, respektīvi, rosina intelektuālo attīstību (sk.3.att. 41.lpp.)

3. attēls. Intelektuālās attīstības uzlabojuma īpatsvars sešgadīgo bērnu grupiņā „Bitītes” pēc vairākkārtējām pastāvīgām vārdiskajām rotaļspēlēm

■ Labi attīstīts intelekts ■ Nepietiekami attīstīts intelekts

Salīdzinot ar 2. attēlu, šajā 3. attēlā redzams, ka pēc pastāvīgu vārdisko rotaļspēļu izspēlēm, minētā intelektuālā attīstība bērniem ievērojami uzlabojusies, jo uzkrājusies jau pieredze, ietrenēta atmiņa un iztēle, bērni kļuvuši attapīgāki. Ja iepriekš tikai 40% no bērnu grupiņas „Bitītes” bija ar labāk attīstītu domāšanu un intelektu vispār kopumā, tad pēc pastāvīgu rotaļspēļu pielietošanas, tas ir attīstījies un jau lielākā daļa - 60% - grupiņas bērnu raiti spriež un domā. Tātad darbā izvirzītā hipotēze par to, ka vārdiskās rotaļspēles attīsta domāšanas procesus, ir pierādīta, par ko liecina arī apkopotie dati un veikto pētījumu rezultāti, secinājumi.

Secinājumi:

1. Tika veikta intelektuālās attīstības pārbaude bērnu raksturošanai un pēc veiktajiem uzdevumiem pārbaudes novērošanā, var secināt, ka no 10 bērniem pirmsskolas vecuma bērnu grupiņā „Bitītes” tikai 4 ir ļoti labas domāšanas un spriešanas spējas, viņi ir zinātkāri, aktīvi, labprāt risina skolotāja dotos uzdevumus un tos arī izprot. Pārējie 6 bērni intelekta attīstībā nedaudz atpaliek no šiem 4. Tiem grūtības vēl sagādā atsevišķu skaņu izruna, jāsekmē domāšanas operāciju attīstīšana.
2. Veicot pētījumu, patstāvīgi organizējot vārdiskās rotaļspēles ar vecākā pirmsskolas vecuma bērniem, secinu, ka bērni tajās iesaistījās ar ieinteresētību un atsaucību. Tika novadītas tādas vārdiskās rotaļspēles kā - „Ko stāda dārzā”, „Nesaki ne jā, ne -nē”, „Nosauc vārdu ar burtu...”, „Saki pretējo”, „Kas ir liekais”, kuru uzdevums bija, piemēram, klasificēt priekšmetus pēc to kopējām pazīmēm, attīstīt domāšanas veiklību, ātrumu, dzirdes uzmanību, sekmēt burtu pazīšanu.
3. Organizējot vārdiskās rotaļspēles, redzami uzlabojas spēja klasificēt priekšmetus – Evelīnai, Lindai, Lilijai, Oskaram, kā arī uzlabojas atmiņa, kura ļoti svarīga ir bērnu

intelektuālā attīstībā. Tā kā šajā vecumā bērni ir jāsagatavo lasītprasmei, tad nozīmīgas ir arī vārdiskās rotaļspēles, kurās jāsaklasa vārdā konkrēta skaņa, jāatpazīst burti.

4. Iekļaujot bērnu ikdienā vārdisko rotaļspēli „Nesaki ne – jā, ne - nē”, uzsvars tika likts uz to, lai bērni aktīvi iesaistītos dialogā, prastu to veidot, uzdodot, veidojot loģiskus jautājumus, ar kuru palīdzību var izpildīt rotaļspēles noteikumus.
5. Spēlējot rotaļspēles pastāvīgi, novērojams, ka bērnu intelektuālā attīstība ievērojami uzlabojas – pēc regulāras spēlēšanas, jau 6 no 10 bērniem ir labāk intelektuāli attīstīti un 4 joprojām grūtības sagādā uzdevumu veikšana.
6. Ar vārdiskās rotaļspēles palīdzību tiek precizētas un nostiprinātas bērnu zināšanas .To daudzveidība nodrošina bērnu attīstību kopveselumā .

3.4 Ieteikumi pirmsskolas pedagogiem vārdisko rotaļspēļu organizēšanai grupā

1. Lai sekmētu bērnu intelektuālo attīstību, domāšanu, var daudzveidīgi izmantot rotaļspēles, rotaļu paņēmienus un vingrinājumus, piedāvājot katram vecumposmam atbilstošus intelektuālus uzdevumus.
2. Salīdzinot un analizējot dažādu filozofu, psihologu atzinumus par domāšanu var teikt, ka domāšana iesaistās ikvienā psihi procesā, kas palīdz izzināt apkārtējo pasauli, pieņemt lēmumus, atrast risinājumu problēmām.
3. Domāšanu nevar pētīt atsevišķi no citiem psihiskajiem procesiem, tie ir savā starpā cieši saistīti .
4. Kā vienu no galvenajiem un svarīgākajiem domāšanas attīstības līdzekļiem ir runas un valodas attīstība, tātad domāšana ir netiešs un vispārināts ar valodu cieši saistīts īstenības atspoguļojums, kas tiek gūts ar analīzes un sintēzes palīdzību.
5. 5-6 gadu vecumposmā bērniem attīstās vairāki domāšanas veidi: uzskatāmi konkrētā, uzskatāmi tēlainā, verbāli loģiskā domāšana.
6. Vecākā pirmsskolas vecuma bērniem vairāk attīstās uzskatāmi konkrētā, kā arī tēlainā domāšana, jo iztēle bērnībā ir vislabāk attīstītais izziņas process.
7. Salīdzinot un analizējot dažādu filozofu, psihologu atzinumus par domāšanu var teikt, ka domāšana iesaistās ikvienā psihi procesā, kas palīdz izzināt apkārtējo pasauli, pieņemt lēmumus, atrast risinājumu problēmām.

8. Vecākā pirmsskolas vecumā strauji aktivizējas runa, paplašinās vārdu krājums, tiek attīstīta iekšējā runa, kura ir pamats loģiskajai domāšanai, kā arī attīstās tādi domāšanas veidi kā – uzskatāmi konkrētā, uzskatāmi tēlainā, verbāli loģiskā domāšana.
9. Šajā vecumposmā svarīgu lomu domāšanas attīstībā svarīga ir atmiņas, iztēles un uzmanības attīstīšana.
10. Pakāpeniski, bērnam uzkrājot zināšanas, pieredzi, mainās arī domāšana, tātad praktiskās domāšanas darbība kļūst par verbālu, plānotu un kritisku domāšanu.
11. Svarīgu lomu bērnu pozitīvam „Es” tēla apzināšanai ieņem pieaugušo – vecāku un skolotāju pozitīvam bērna darbības novērtējumam.
12. Ar rotaļu palīdzību sekmīgi attīstās, pilnveidojas kognitīvie, psihiskie procesi: sajūtas, uztvere, atmiņa, domāšana un iztēle.
13. Bērni rotaļās, spēlēs apgūst sociālās uzvedības iemaņas, prasmi sadarboties, saskarsmi ar vienaudžiem, sekmē gribas attīstību, kā arī savu „Es” apzināšanos.
14. Tika veikta intelektuālās attīstības pārbaude bērnu raksturošanai un pēc veiktajiem uzdevumiem pārbaudes novērošanā, var secināt, ka no 10 bērniem pirmsskolas vecuma bērnu grupiņā „Bitītes” tikai 4 ir ļoti labas domāšanas un spriešanas spējas, viņi ir zinātkāri, aktīvi, labprāt risina skolotāja dotos uzdevumus un tos arī izprot. Pārējie 6 bērni intelekta attīstībā nedaudz atpaliek no šiem 4. Tiem grūtības vēl sagādā atsevišķu skaņu izruna, jāsekmē domāšanas operāciju attīstīšana. Bet pēc vairākkārtējas pastāvīgas rotaļu pielietošanas nodarbībās un brīvajos brīžos novērojams, ka bērnu intelektuālā attīstība ievērojami uzlabojas – jau 6 no 10 bērniem ir labāk intelektuāli attīstīti un 4 joprojām grūtības sagādā uzdevumu veikšana.
15. Organizējot vārdiskās spēles, redzami uzlabojas spēja klasificēt priekšmetus – Evelīnai, Lindai, Lilijai, Oskaram, kā arī uzlabojas atmiņa, kura ļoti svarīga ir bērnu intelektuālā attīstībā. Tā kā šajā vecumā bērni ir jāsagatavo lasītprasmei, tad nozīmīgas ir arī vārdiskās spēles, kurās jāsaklausa vārdā konkrēta skaņa, jāatpazīst burti.
16. Iekļaujot bērnu ikdienā spēles „Nesaki ne – jā, ne - nē”, uzsvars tika likts uz to, lai bērni aktīvi iesaistītos dialogā, prastu to veidot, uzdodot, veidojot loģiskus jautājumus, ar kuru palīdzību var izpildīt spēles noteikumus.
17. Bērnu domāšanas attīstību sekmē viņu personīgās prakses bagātināšanās un pilnveidošanās, kļūstot arvien sarežģītākai, kā arī paša domāšanas darbības veidu apgūšana.
18. Rotaļspēlēs bērni padziļina un nostiprina savas zināšanas, mācās tās izmantot dažādās situācijās, kuru rezultātā bērniem veidojas prasmes un iemaņas.

19. Saskaņā ar minēto pētījumu rezultātiem var secināt, ka darba sākumā hipotēze par vārdisko spēļu nozīmi domāšanas sekmēšanai ir apstiprinājās. Iekļaujot bērnu ikdienā vārdiskās rotaļas un spēles, tās nostiprina bērniem domāšanas operāciju prasmes, kā arī sekmīgi attīsta iztēli, atmiņu, kas ir ļoti cieši saistīta ar domāšanas prasmēm.

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Amonašvili, Š. (1988) Kā klājas bērni. Rīga: Zvaigzne, 173 lpp.
2. Ādlers, A. (1992) Psiholoģija un dzīve. Rīga: IDEA, 178 lpp.
3. Benca, K., Faklere, I., Morasa, I., Ritere, U., Zeiferte, A. (1997) Spēļu grāmata. Rīga: Zvaigzne ABC, 126 lpp.
4. Boša, R. (1989) Bērnu runas aktivizēšana b/d. Rīga: RSKCI, 37 lpp.
5. Dzintere, D., Staigaine, I. (2005) Rotaļa – bērna dzīvesveids. Rīga: Raka, 181 lpp.
6. Dzintere, D., Boša, R. (1997) Rotaļspēles. Rīga, 82 lpp.
7. Fišers, R. (1990) Mācīsim bērniem domāt. Rīga: Raka, 325 lpp.
8. Freiberga, I., Priede, L. (2007) Bērns mācās izzināt pasauli. Rīga, 177 lpp.
9. Geidžs N.L., Berliners D.C. (1998) Pedagoģiskā psiholoģija., 661 lpp.
10. Golubina, V. (2007) Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata. Rīga, 308 lpp.
11. Holeciova, O., Klindova, L., Berdihola, J. (1967) Rotaļas b/d. Rīga: Zvaigzne, 201 lpp.
12. Karpova, Ā. (1998) Personības, teorijas un to rādītāji. Rīga: Zvaigzne ABC, 195 lpp.
13. Kolmets, E., Tamma, L., Elango, A., Indre, K. (1984) Psiholoģijas un pedagoģijas pamati. Rīga: Zvaigzne
14. Komenskis, J.A. (1992) Lielā didaktika. 323 lpp.
15. Kūļi, M.R. (1992) Filozofija. Rīga: Zvaigzne ABC, 656 lpp.
16. Laiviņa, M. (1992) Rotaļas. Rīga: Zvaigzne, 230 lpp.
17. Lieģeniece, D. (1999) Kopveseluma pieeja audzināšanā. Rīga: Raka, 260 lpp.
18. Ļubļinska, A. (1979) Bērnu psiholoģija. Rīga: Zvaigzne, 383 lpp.
19. Ņikiforovs, O. (2007) Psiholoģija pedagogam 1. Rīga, 368 lpp.
20. Piažē, Ž. (2002) Bērna intelektuālā attīstība. Rīga: Pētergailis, 318 lpp.
21. Puškarevs, I. (2001) Attīstības psiholoģija. Rīga: Raka, 88 lpp.
22. Students, J.A. (1998) Vispārīgā pedagoģija. Rīga: Raka, 224 lpp.
23. Svence, G. (1999) Attīstības psiholoģija. Rīga: Zvaigzne ABC, 157 lpp.
24. Tainenea, B. (2004) Jūsu bērns spēj domāt kā ģēnijs. Rīga, 269 lpp.
25. Vecgrāve, A. (2005) Ceļvedis pieaugušajiem pa bērniības zemi. Rīga: Zvaigzne ABC, 239 lpp.
26. Vigotskis, Ļ. (2002) Domāšana un runa. Rīga: Eve, 392 lpp.
27. Vigule, D. (1998) K.Dēķens par pirmsskolas bērnu audzināšanu un attīstību. Rīga: Vārti, 28 lpp.
28. Vorobjovs, A. (2000) Vispārīgā psiholoģija. Rīga, 212 lpp.

29. Vorobjovs, A. (1996) Psiholoģijas pamati. Rīga, 323 lpp.
30. Es gribu iet skolā. Rokasgrāmata skolotājiem (2003) Rīga, 191 lpp.
31. Bērns kā vērtība (2002) Rīga: RPIVA Ģimenes un pirmsskolas pedagogu katedra, 87 lpp.
32. Адлер, А. (1995) Практика и теория индивидуальной психологии. Москва.
33. Бондаренко, А.К. (1977) Словесные игры в детском саду. Москва: Просвещение 95с.
34. Лисина, М.И. (2001) Психология развития. Питер, 504 с.